

Kütüphane
İslâm Ansiklopedisi
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

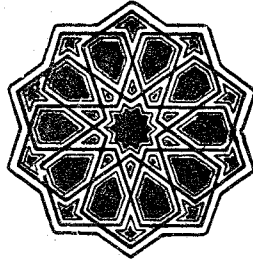
17 EYLÜL 1990

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

34
29

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

TERCÜMÂNÜ'L-ÜMEM¹

Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Sayın Prof.Dr. Abdülkadir Karahan, 1960 yılında İngiltere'de "bilimsel incelemeler ve araştırmalar" yaparken Oxford Bodleian Library'de bulduğu Türkçe bir risâleyi, 1962 yılında Türk ilim hayatına duyurmuş² ve bulduğu nüshayı tavsife şu cümlelerle başlamıştı: "Değişik ellerin türlü türlü parçalarını ihtiva eden büyük bir mecmûadaki bu risâle hakkında, şimdiye kadar, -Prof. A.F.L.Becston'un beş on kelimelik çok kifayetsiz kaydı dışında- yerli ve yabancı, biyografik ve bibliyografik kaynak ve tetkiklerde her hangi bir malûmata tesadüf etmiş değiliz. Hattâ bunun başka kütüphanelerde veya hususî ellerde diğer nüshaları bulunup bulunmadığı da -şimdilik- bilgimizin sınırları ötesindedir."³

Biraz sonra üzerinde duracağımız risâlenin müellifi İ b n Ş a d r u ' d - D i n e ş - Ş i r v â n i 'nin, Osmanlı bilginleri arasındaki şöhretini göz önüne alarak, bu eserin Türkiye'de bazı nüshalarının bulunabileceği ihtimalini kuvvetle benimsemiştik. Nitekim İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nde hocalık yaptığımız yıllarda, muhtelif vesilelerle çalışmak imkânı bulduğumuz Manisa Kitap Saray'da, bu risâlenin farklı isim altında kaydedilmiş bir nüshasını bulmuş; ama Sayın Karahan'ın sözünü ettiği nüsha ile karşılaştırmaya girmeksizin, sâdece not etmekle yetinmiştik. 1971 yılında Üniversite'ye intisab ettikten sonra, 1972 yılında da Dil ve Târih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmâil Saib yazmaları üzerinde çalışırken, aynı risâlenin yine değişik isimle kayıtlı bir başka

1 Eserin bugünkü söyleyişle özeti ve değerlendirmesi ile yazarı hakkındaki bir çalışmamız, bu dergide, "İbn Şadru'd-Din eş-Şirvânî ve İtikâdi Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risâlesi" başlığı ile yayımlanmaktadır.

2 Doç. Dr. Abdülkadir Karahan, *Tercümanü'l-Ümem* (İtikad Mezhepleri Üzerine Türkçe Bir Yazma), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Yay.: 3, İstanbul, 1962, 46 s.

3 Aynı eser, s. 5-6. Sayın Karahan bu cümleye düştüğü notta, değerli Hocam Merhûm Prof. Muhammed Tancî'nin bu risâleyi ihtivâ eden bir mecmûaya sâhib olduğunu; ama mecmûanın Fas'taki kitapları arasında bulunduğunu söylediğini belirtir.

nüshasına daha rastlamış ve bazı zarûrî çalışmalar sebebiyle üzerinde duramamıştık. Bu defa 1977 yılında İngiltere’de ihtisas yapmakta olan talebemiz Necati Öztürk’ün Sivas’ta hususî bir elde bulduğu bir mecmûayı, birlikte gözden geçirirken yine bu risâlenin, müellifinin vefâtından onbeş yıl sonra istinsah edilmiş bir nüshasına daha rastladık. İşte o tarihten itibaren, fâsılalarla, bu nüshaları toplayıp üzerinde çalışmanın ve eseri yayımlamanın isâbetli olacağına karar verdik. Nitekim bu hususu kendilerine yazdığım Sayın Prof.Dr. Abdülkadir Karahan’ın da teşvikiyle eserin bulduğumuz nüshalarını karşılaştırmaya başladık. Çalışmamızı hemen hemen tamamlamış durumda iken, İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü İslâm Mezhepleri Tarihi öğretmeni sayın Avni İlhan, bizi, Tire Vakıf Necib Paşa Kütüphanesi’nde bulunan ve şimdilik en eski tarihli bir nüshanın daha varlığından haberdar etmek nezaketinde bulunduğu gibi, risâlenin bir kopyesini göndermek zahmetinde de bulundu. Bunun üzerine çalışmayı yeniden ele aldık ve Tire nüshasına dayalı hale getirdik.

Buna göre risâlemizin nüshalarının sayısı Sayın Karahan’ın tanıttığı ve foto-kopisini yayımladığı nüsha ile beraber beşi bulmuş oldu. Bu, üzerinde duracağımız risâlenin Osmanlı devrindeki şöhretini göstereceği gibi, daha pek çok nüshasına, hattâ müellif hattı ile olan ashna bile rastlanabileceğinin açık bir işaretidir. Bu hususta sözü fazla uzatmadan, önce risâlenin adına ve nüshaların tavsifine geçelim.

I. RİSALENİN ADI

Mevcut nüshaların hiçbirinde, metin içinde, risâlenin adı belirtilmemiştir. Bu husustaki müsterek ifade, metinde:

(هذا مختصر في بيان مقالات اهل العالم والمذاهب المختلفة لطوائف الأمم)
şeklinindedir. Nitekim bu yüzdendir ki, kütüphane fihristlerine veya mecmûaların kapaklarına farklı isimler altında kaydedilmiştir. Ancak, aynı nüshadan alındığına muhakkak gözüyle bakabileceğimiz Tire ve Bodleian nüshalarında, eser, “Besmele” den önce ve metnin üst tarafında:

« هذا المختصر الموسوم بترجمان الأمم لاستاذ (B/139 b) (T 1 b)

زمانه و فريد عصره البحر المتلاطم والخبر المدقق العالم الرباني الشهير بابن صدرالدين الشرواني رحمة الله عليه رحمة واسعة. »

1 Tire nüshasında, sondaki, “rahmeten vâsi‘aten” ifadeleri yoktur.

sözleriyle takdim edilmektedir. Bu ifadeler bize, eserin, kültürümüzde kazandığı şöhreti göstermektedir. Buna istinadan esere, Sayın Karahan'ın da kullandığı gibi, *Tercümânü'l-Ümem* adını vermemiz, pek isabetsiz sayılmamak icâbeder.

II. NÜSHALARIN TAVSİFİ

1) **Tire Nüshası (T):** Bu nüsha, Tire Vakıf Necib Paşa Kütüphanesi 661 numarada kayıtlı bir mecmûanın ilk risâlesi olup dört varaktır (1 b-4 a).

Mecmûa, sağlam kahverengi meşin cildli, şîrâzesi sağlam ve zencireklidir. 270 × 160 (250 × 130)mm. ölçüsündedir. Tâ'lık yazı ile her sahîfeye 44 satır olarak yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış; âyet ve hadîsler kırmızı hatla gösterilmiştir.

Müstensihi belli olmamakla beraber ferağ kaydı bellidir ve nüsha, 1028/1618-9 târihlidir. Bu husustaki ibare şöyledir:

(4 a) « تمت الرسالة بعون الله تعالى وحسن توفيقه ؛ نقل من السواد إلى البياض في سنة ثمان وعشرين و الف من الهجرة النبوية عليه أفضل التحية و اكمل التسليم . »

Buna göre risâle, “Hicretin 1028. yılında siyahtan (müsvedde) beyaza (temize)” çekilmiştir. Bu târih, müellifimizin 3 Zî'l-Hicce 1036 / 15 Ağustos 1627 târihindeki vefatından tam sekiz yıl öncesini göstermektedir. Bu durumda, bu nüshanın müellif nüshası olabileceği düşünülebilir mi? Buna kesin bir cevap verebilmek pek kolay olmasa gerekir; çünkü eserinin başlarında, risâleyi niçin ve kimin emriyle yazdığını açıkça bildirmiş olan müellifimiz, bu kısımda kendi adını belirtmediği gibi, sonunda da bu hususa işaret etmekten sarf-ı nazar etmiştir. Üstelik risâlenin “Besmele”den önceki kısmında, “*Tercümânü'l-Ümem* adıyla anılan bu kısa eser... İ b n S a d r u ' d - D î n e ş - Ş i r v â n î diye tanınan şahsındır. Allah ona rahmet eylesin.” ifadeleri ve bilhassa “Rahmet” cümlesi, risâlemizin müellif nüshası olmadığı hususunda esassız bir delil olabilir. Bu başlık, muhtemelen müellifin vefâtından sonra konmuş olmalıdır.

Ancak bu durumda bile, müellifin vefatından sekiz sene önce “müsveddeden temize” çekilmiş bu nüshaya, doğrudan müellifin müsveddesinden, bir müstensih tarafından alınmış ve vefatından sonra da,

kazandığı şöhrete mebnî, ismini ve müellife rahmeti ihtivâ eden başlık konmuş bir nüshadır, denebilir. Durum ne olursa olsun, biz, bu nüshayı, müellifin vefâtından sekiz yıl önceki bir târihi taşıdığı için, esas ittihaz ettik.

2) **Bodleian Nüshası (B):** İlk defa Sayın Karahan'ın Oxford Bodleian Library'de bulduğu bu nüsha, onun tarafından şu ifadelerle tanımlanmıştır: "Nüsha, türlü konularda derlenmiş eser ve parçalardan mürekkep bir mecmûa içinde bulunmaktadır. (MS. Türk d. 8 var. 139 b-147 a)..Mecmûa: 235 × 140 (172 × 75)mm. ölçüsündedir. Kum rengindeki az saykallı kâğıda yazılar ekseriyetle ta'lik hattı ile kopye edilmiştir. İçinde manzum mensur yüzlerce parça vardır. Kabı düz yeşil ince bez geçirilmiş mukavva ise de, geçirme ameliyesi sonradan yapılmıştır... Mecmûanın, XVII. asrın ilk yarısında, Şeyhu'l-İslâm Yahya (Ölümü 1644)'nın henüz hayatta olduğu bir sırada, tertib edildiğini düşündürecek emâreler mevcuttur!."

Sayın Karahan, daha sonra, mecmûanın Türk Edebiyatı yönünden arzettiği önemi belirterek, *Tercümânü'l-Ümem*'in takdîm sözleri ile Hâtime'sini nakletmiş; risâlenin müellifi ve eserleri hakkında, bizim kendisine fazla birşey ekleyemeyeceğimiz mükemmellikte geniş bilgiler vermiştir (s. 7-14). Bunu takiben eserin tahliline geçerek risâlenin bölümlerini tanıtmıştır. Çalışmasının sonuna da, risâlenin metninin fotokopisini eklemiştir (s. 23-46). Sayın Karahan'ın verdiği bilgilere yeri geldikçe atıflarda bulunmak kaydıyla, bu nüshanın husûsiyetlerine geçelim.

Bodleian nüshası, diğer nüshalara nazaran daha muntazam ve güzel bir ta'lik hat ile istinsah edilmiştir. Pek muhtemelen Tire nüshasından veya Tire nüshası ile birlikte aynı kaynaktan alınmıştır. Tire nüshasına göre, gerek imlâ gerek ifade yönünden daha muntazam olduğu göz önüne alınır ve bulunduğu mecmûanın, Sayın Karahan'ın ifade ettiği Şeyhu'l-İslâm Yahyâ'nın hayatta olduğu bir sırada tertib olunduğu düşünülürse, târih bakımından Tire nüshasından çok sonra olmaması icâb eder. Maalesef istinsah târihi belli değildir. Her sahîfede 27 satır vardır.

3) **Sivas Nüshası (S):** Bu nüsha Sivas'ta husûsi bir elde bulunan ve muhtelif konularda derlenmiş bir mecmûanın, (96 b-110 a) varakları arasındadır. Mecmûa, kahverengi meşin kaplı ve şirâzesi sağlamdır. 250 × 140 (175 × 75)mm. ölçüsündedir. Her tam sahîfede 21 satır vardır. Krem renginde az saykallı kâğıda okunaklı sayılabilecek nesih

1 Aynı eser, s. 6.

hattı ile yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış; âyet ve hadisler de kırmızı hatla çizilmiştir. Kenarda tashihler ve bazı şerhler vardır.

Risâlemiz, bu mecmûanın 96 b sahifesinin ortasından başlamaktadır. Sayfanın üst tarafında, es-Sivâsî nâmiyle meşhûr eş-Şeyh Abdu'l-Mecid¹ tarafından yazılmış bir risâlenin Hâtime'si bulunmakta ve istinsah târihi olarak 1050/1640 târihi okunmaktadır².

Tedkikimize konu olan risâle ise, 1051 Hicrî yılının Muharrem ayı ortalarında (Nisan 1641) İstanbul'da 'Ömer bin el-Hâc İlyâs es-Sivâsî tarafından istinsah edilmiştir³. Hâtime, şu ifadelerle kaleme alınmıştır:

(110 a) « تمت الرسالة على يد العبد الفقير الى الملك القدير عمر ابن الحاج اليا س السيواسى فى محروسة قسطنطينية حميت عن المكر و البلية فى اواسط محرم الحرام المنسلك من شهور سنة احدى وخمسين و الف من هجرة من له العز و الشرف . »

“Bu risâle, Yüce Allah'a muhtâc bir kul olan Ömer b. el-Hâc İlyâs es-Sivâsî tarafından, hîle ve felâkettten korunmuş büyük şehir İstanbul (Kontantîniyye)'da, izzet ve şerefine kendisine ait olduğu Hz. Peygamber'in Hicretinin 1051'inci yılının aylarından Muharremü'l-Haram'ın ortalarında tamamlanmıştır.”

Müstensihimiz hakkında, maalesef, herhangi bir malûmâta tesâdüf edebilmiş değiliz. Ancak metne koyduğu hâşiyelere bakarak, kendisinin bu meselelere meraklı bir kimse olduğu kanaatine varılabilir. Yazısı okunaklıdır; ama ne yazık ki dikkatsiz bir müstensihtir. İmlâsında bir birlik yoktur. Meselâ, “daḥî” kelimesini çok sık olarak “dâḥî” şeklinde yazmış ve bu neviden farklı yazışlar, “ṭâ'ife - ṭâyife; sā'ir - sā-yir; derler - dîrler” ve diğer bazı kelimelerde de tekrar edilmiştir.

Müntensih, bu nüshanın kenarına, özellikle “Hâtime”den itibaren, bir kısmı Türkçe, pek çoğu Arapça birtakım şerhler koymuştur. Bunlara dipnotlarda işaret edilmiştir.

4) **Manisa Nüshası (M)**: Bu nüsha, Manisa Kitap Saray'da, 2974 numarada kayıtlı bir mecmûanın (229 b-248 a) varakları arasında, dokuzuncu sırada yer almaktadır. Mecmûa, 210 × 150 (140 × 75)mm.

1 Hk. bk.: Bursalı M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul 1333), 1/120.

2 Var. 96 b.

3 Var. 110. a.

ölçüsündedir ve kahverengi meşin ciltli, zencirekli ve şirâzesi sağlam olup, çeşitli kalemlerden muhtelif mevzularda derlenmiş bir eserdir.

Risâlemiz, kitabın dış kısmına ve kütüphane fişlerine “*Risâle’i Fırak-i zâlle*” adıyla kaydedilmiştir. Okunaklı ve oldukça güzel bir nesih hatla, az saykallı beyaz kâğıda yazılmıştır. Başlıklar 237 a’ya kadar kırmızı ile yazılmıştır; âyet ve hadisler de kırmızı hatla çizilmiştir. Her sahifede 17 satır mevcuttur. Maalesef, bu nüshanın da ne müstensihî ne de istinsah târihi bellidir.

5) **DTCF. İsmail Saib Nüşhası (D):** Bu nüsha Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmâil Saib Yazmaları arasında I/3175 numara kayıtlı üç risâleden mürekkebi bir mecmûanın ilk risâlesidir. Diğerleri ikişer-üçer varaktır. Mecmûa, eski ve dağınık mukavva bir cild içindedir. Kâğıdı krem rengi samanlı ve âhârsızdır. Okunaklı ta’lik ile yazılmış bu mecmûa, 200 × 120 (170 × 75)mm. ölçüsündedir.

Risâlemizin her sahifesinde 18 satır vardır. Başlıklar kırmızı mürekkeple; bâblar ve bazı fırka adları da kırmızı nesihle yazılmıştır. Müstensihî ve istinsah târihi belli değildir.

Risâlenin ilk sahifesi (1 a), tam bir “İçindekiler” şeklinde düzenlenmiştir ve şöyledir:

“Bü risâle ânûn maqâle’i dîn-i İslâm resminde olan ve Ümmet-i Muhammed ‘aleyhi’s-selâm isminde olan kimesnelerin mezâhib-u ‘âkıdelerin beyân ider. On bâb bir hâtîme üzdür:

- Bâb. 1: Mu‘tezile bâbındadır; bünlar yigirmi fırkadur.
- Bâb. 2: Havâric beyânındadır; bünlar yigirmi fırkadur.
- Bâb. 3: Şî‘a beyânındadır; bünlar otüzdört fırkadur.
- Bâb. 4: Melâhîde beyânındadır; bünlar yedî fırkadur.
- Bâb. 5: Kerrâmiyye beyânındadır; bünlar yedî fırkadur.
- Bâb. 6: Müşebbihe beyânındadır; bünlar âlti fırkadur.
- Bâb. 7: Mürci’e beyânındadır; bünlar beş fırkadur.
- Bâb. 8: Neccâriyye beyânındadır; bünlar üç fırkadur.
- Bâb. 9: Cebriyye beyânındadır; bünlar iki fırkadur.
- Bâb.10: Melâhîde’i Şüfiyye beyânındadır; bünlar yedî fırkadur.

Hâtîme: Ehl-i Sünnet ve Cemâ‘at beyânındadır; bünlar âlti fırkadur.”

İçindekileri gösteren bu sahifede verilen fırka sayılarını, metinde, pek çok Milel ve Nihal kitaplarında olduğu gibi, tam olarak bulmak, maalesef, mümkün değildir.

Öbür sahifenin başında (1 b), kırmızı mürekkeple, Kütüphane kaydına eserin adı olarak geçirilen şu takdîm ifadesi yer almaktadır:

« هذا رسالة في اجمال احوال المذاهب المختلفة لطوائف الأمم و تبان
 مشارب اهل العالم من امة محمد صلى الله عليه وسلم تسليما . »

* *
 *

Mevcut nüshalar içinde Bodleian nüshası, pek muhtemelen, Tire nüshasından veya her ikisi de aynı nüshadan istinsah edilmiş olabilir ve sanki tek nüsha ailesi teşkil etmektedir.

Sivas ve Manisa nüshaları da, bir dereceye kadar, aynı aileye dâhil edilebilir; fakat Manisa nüshasında, Sivas nüshasında görülen hâşiyeler yoktur. Hem bu, hem de Sivas nüshasında rastlanan “şahha” kayıtları bir delil olarak görülecek olursa, Manisa nüshasına daha önceki bir nüshadır, demek ihtimal dâhilindedir. Ancak Tire, Sivas ve Bodleian nüshalarında, “Besmele”, “Hamdele” ve “Salvele”den sonra müellifin adından söz edilmezken, Manisa ve Dil ve Tarih-Coğrafya Kütüphanesi nüshalarında, müellif şu ibare ile zikredilmektedir:

« و بعد فيقول العبد الجسائي محمد أمين بن
 صدر الدين الشرواني ... » (M / 229 b) — (D / 1 b)

Buna göre (D) ve (M) nüshaları ile (S) nüshasının aynı nüshadan alınmış olabileceklere ihtimali vârid ise de, (D) nüshasında, diğerlerinde bulunmayan ve müstensih tarafından konulduğu âşikâr olan birtakım şerhlerin metne dâhil edilmesi, bu hususta esaslı bir tereddüt hâsıl etmektedir. Bu meseledeki mülâhazaları, dil ve imlâ husûsiyetleri bakımından ele alarak ortaya çıkarmak daha isâbetli olabilir. Onun için bu hususu uzmanlarına bırakıyoruz.

Metnin neşrinde, İslâm Ansiklopedisi'nin transkripsiyon sistemine bağlı kalınmıştır. Gerek metinde, gerek metnin imlâsında Tire nüshası esas alınmakla birlikte, bâriz noksanlık veya hatâlar, ya diğer nüshalarla telâfi edilmiş, ya da tarafımızdan tashih olunmaya çalışılmıştır. Bu durum [ ] işareti ile gösterilmiştir. Gereksiz görülüp çıkarılmasının uygun olacağı kanaatinde bulunduğumuz kelimeler için < > işareti kullanılmıştır. Nüshaların sayfaları, meselâ (S/110 a) şeklinde yazılmıştır. Ayrıca metinde geçen şahıslardan, bulabildiklerimizin, ölüm târihleri (Hicrî/Milâdi) tarzında gösterilmiştir.

Kısaltmalar

T - Tire Nüshası

B - Bodleian Nüshası

S - Sivas Nüshası

M - Manisa Nüshası

D - Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İsmâil Saib Bölümü Nüshası.
el-Farq: 'Abdu'l-Ķāhir b. Tāhir el-Bagdādi (429/1037), *el-Farq Beyne'l
Fırak*, nşr. M. Zāhid el-Kevşeri, Ķāhire 1367/1948.

İ'tikādāt: Faḫru'd-Dīn er-Rāzi (606/1209), *İ'tikādātu Fırakı'l-Muslimin
ve'l-Muşrikīn*, nşr. 'Alī Sāmī en-Neşşār, Ķāhire 1356/1938.

Maḳālāt: Ebū'l-Hasan el-Eş'arī (324/936), *Maḳālātu'l-İslamiyyin*, nşr.
H. Ritter, Wiesbaden 1963.

el-Milel: Muḫammed b. 'Abdi'l-Kerīm eş-Şehrestāni (548/1153), *el-
Milel ve'n-Nihāl*, nşr. M. Seyyid Geylāni, Ķāhire 1961.

* *
*

بسم الله الرحمن الرحيم¹

الحمد لله الذى جعلنا من الفرق^{1a} الناجية ، و عصمنا عن الاعتقادات الزايغة² والصلوة على سيدنا محمد الهادى إلى سبيل الرشاد و على آله واصحابه^{2a} الذين سلكوا سبيل السداد .

و بعد³ ... [فيقول العبد الجانى محمد أمين بن صدرالدين الشروانى أن]⁴ هذا⁵ مختصر فى بيان مقالات اهل العالم و المذاهب

المختلفة لطوائف الامم . أوردتها على سبيل الاجمال مجتنباً

عن التطويل و الاملال . أمرنى بمن لايسعنى الا موافقته⁶ ؛

لأنه أحاط بي نعمه و ملاحظته . [و هو أصدق الوزراء ديناً و أحقهم يقيناً و أوفرهم علماً و أوفرهم حليماً و أعدلهم خلقاً و أجملهم خلقاً و أكبرهم [حياء]⁷ و أكثرهم عطاء و أحسنهم أدباً و أنسبهم نسباً⁸ و أملحهم صورةً و أحلمهم سيرةً و أتقنهم فكراً و أطيبهم ذكراً .]⁹ أعنى الوزير الأعظم و الدستور الأفخم الذى عم احسانه و فشا حضرت¹⁰ محمد پاشا اللهم اجعل شمس دولته على فلك الوزارة مضيئة ، و بدور نفوس سائر الوزراء من انوار تديره مستضيئة . و رتبته على مقدمة و عشرة¹¹ أبواب و خاتمة .

1 S'de Besmelede'den sonra و منك المون يامين

1a D,S,M: الفرقة

2 M: الزائنية

2a D,S,M'de yok.

3 M: بعده

4 D,M.

5 T,B,S: فهذا

6 M: موافقة

7 D,M.

8 D,M.: حسباً

9 D,S,M.

10 D,S,M'de yok.

11 M: عشر

المقدمة ¹ (S/97 a) واعلم ² إني أمرت من ذلك الجنب المستطاب أن
أورد ما أورده في هذا الكتاب باللسان التركي * لتعم ³ فائدته و تكثر ⁴
عائده و الآ فلذلك الجنب العالی (M/230 a) المحفوف بصنوف الفضائل
و العالی ⁵ (D/2 a) حظ اوفى في جميع الالسنه كما أن له يداً طولی ⁶ في
استعمال السيوف و الاسنّه فهنا أنا افیض في المقصود مستعینا من الملك
المعبود . و بعد ⁷

1 D,M,S: مقدمة

2 S: اعلم

* Bütün nüshalarda (بلسان التركي).

3 M: (لیمم) Sayın Karahan eseri tanıtırken verdiği bu kısmı şeklinde okumuştur. (Bk. s. 15).

4 M: يكثر

5 S: المعانی

6 Sayın Karahan eseri tanıtırken, bu kelimedden sonra bir (صلح) kelimesi eklemiştir (s. 15). Bu kelime, ne kendisinin kullandığı Bodleian nüshasında ne de bizim bulduğumuz nüshalarda mevcuttur. Üstelik bize göre, böyle bir eklemeyi gerektirecek durum da söz konusu değildir.

7 Baştan itibaren buraya kadarki Arapça metnin tercümesi şöyledir: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla..

"Hamd, bizi Kurtuluşa Eren Fırka'dan (Fırka-i Nâciye) kılan ve sapık inanışlardan koruyan Allah'adır. Ve salât, doğru yolun yol göstereni Efendimiz Muhammed'e ve doğruluğun yoluna giren Al'ine ve Ashâbınadır.

"Zavallı kul Muhamed Emin İbn Sadru'd-Din eş-Şirvani der ki: Bu, *Muhtasar fi Beyani Makalat-i Ehli'l-'Alem ve'l-mezahibi'l-Muhtelifeti li-Tava'ifi'l Umem* (Âlem Halkının Görüşlerinin ve Milletlerin Çeşitli Mezheplerinin Açıklanması Hakkında Kısa Bir Eser)'dir. Onu, uzun ve sıkıcı olmasından kaçınarak özet yollu yazdım. Bunu yazmamı, bana, elimde, kendisine uymaktan başka birşey gelmeyen kimse emretti; çünkü o, beni, nimetlere ve iltifatlara gark etmiştir. Ve o, din yönünden vezirlerin en doğrusu ve onların yakın bakımından en haklısı, ilim cihetinden en zengini, hilm itibariyle en vakuru, yaradılış yönünden en adâletlisi, huy ve ahlâk bakımından en güzeli, hayâ yönünden en büyüğü, ihsan verme cihetinden onların en çok vereni, edeb itibariyle en güzeli ve soy yönünden en soylusu ve şekil bakımından en düzgün olanı ve gidişatı yönünden en yumuşağı, fikir cihetinden en sağlamı ve anılması itibariyle de onların en hoş olanıdır. Bununla kastettiğim, ihsanı yayılan ve dağlan Vezir-i Âzam ve Düstur-u Efham olan Mehmed Paşa'dır. Allah'ın onun devletinin güneşlerini, vezirlik dünyası üzerini parlar kal ve diğer vezirlerin mülklerini de onun idaresindeki aydınlıkla parlat!

"Ve bu eserimi, Mukaddime, On Bâb ve Hâtime (Sonuç) şeklinde düzenledim.

"Mukaddime: Bil ki, bu yüce vezir tarafından, bana, bu kitapta yazacağım şeyleri, faydası umûmleşsin ve yararı yaygın olsun diye Türkçe yazmam emredildi. Aksi halde etrafım, faziletli ve yüce kişilerden oluşan sınıfların çevrelediği bu yüce şahsın, kılıç ve ok kullanmaktaki mahareti gibi, bütün lisanlara vâkıf olmakta da bir zevki vardır. İşte ben, gayeye ulaşmakta Yüce Ma'bud'dan yardım diliyorum. Ve sonra..."

Bilgil ki ihtilâf-ı ümem ve tebâyün-i mezâhib-i Benî Âdem sünnet-i kadîme ve tārīka'î 'atīkadur. Öyle ki ¹ Rabbu'l-'İzze tebareke ve te'âlâ buyûrur ki: ((وَمَا [كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا)². Ve dahî buyûrur ki: ((وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ)³. Ve bir mevzi'de yine buyûrur⁴. ((وَقَطَعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَّةً مِّنْهُمْ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ))⁵. Ve li-hâzâ Ümmet-i Muhammed 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm⁶ fırak-ı muhtelifeye müteşâ'ib olmuşlardır. Öyle ki Resül-i Ekrem şalevâtu'l-lahi 'aleyhi⁷ buyûrmuşdur ki: ستفرق امتي ثلثا و سبعين فرقة) ⁸. Bū hadîs-i şerif mu'cizât-ı Nebî 'aleyhi's-selâmdandır. Zîrâ haber virdükleri üzre⁹ ümmet-i Muhammed¹⁰ yetmiş üç fırkaya müteferriķ¹¹ öldilar; cümle min hayşu'l- i'tikâd ehl-i nârdur¹², illâ¹³ bir fırka ki Nebî¹⁴ 'aleyhi's-selâm¹⁵ ve şahâbe-i kirâm tārīkine sâlik olmuşlardır. Ânlara¹⁶ Ehl-i Sünnet ve Cemâ-'at dîrler. Ve bû¹⁷ yetmiş üç fırka uşul-i mezâhibdür ki, mâ-beynlerinde muhâlefet-i külliye vârdur ve illâ şu'abu ve fûrû'u dahî (M/230 b) ziyâdedür.

1 D'de yok.

2 Yunus (10), 19: "İnsanlar bir tek ümmet idiler, sonra ayrılığa düştüler..."

3 Hud (11), 118: "Hâlâ ihtilâf edip durmaktadırlar."

4 D: "ve buyûrur ki"; M: "ve yine buyûrur ki".

5 A'raf (7), 168: "Onları yeryüzünde bölük bölük ayırdık. Onlardan kimi iyi kişilerdi; kimi de aşağılık..."

6 B;M: 'aleyhi's-selâm.

7 D,M,S: Şalla'l-lahu 'aleyhi ve sellem.

8 "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri dışında hepsi de cehennemdedir. O bir fırka da, benim ve ashabımın üzerinde bulunduğumuz yolda olanlardır." Bu hadîs için bk.: Tirmizî, *El-Cami'u's-Şahih* (Kâhire, 1292), 2/107; İbn Mâce, *Sunen* (M.F. 'Abdu'l-Bâkî neşri), 2/1321-2; Ebu Davud, *Sunen* (M. M. 'Abdu'l-Hamid nşr.), 4/198.

9 D: üzredür.

10 S: ümmetî.

11 M: müteferriķa.

12 M: ehl-i nârdurlar.

13 M: ve illâ

14 S: Hâzret-i Nebî

15 M,S: 'a.m.

16 M'de yok; D: ki ânlara.

17 S: bû.

I. EL-BÂBU'L-EVVEL Fİ FIRAKİL-MU'TEZİLE'

Bü tã'ifeye^{1a} Mu'tezile tesmiye itmege² sebab hüdür ki³, bü tã'ife-nüñ re'isî Vâşıl bin 'Atâ, Şeyh Hasan Başrı Hazretlerinüñ mescid-i Kufede meclis-i va'azlarından⁴ kalküb, "Mürtekib-i kebîre ne mü'min ve ne kâfirdür" deyü takrîr iderek mescidde (B/140 a) bir âhar yere⁵ vâruñ ötürdi. Şeyh Hasan Başrı⁶ bü hâli göricek, (قد اعتزل عنا)⁷ buyurdılar, ya'nî bizüm⁸ i'tikâdumuzdan (S/97 b) ve haqdan bâtıla meyl itdi, dîmekdür.

(D/2 b) Kâzî 'Abdu'l-Cebbâr, ki kibâr-ı Mu'teziledendür, dîr ki: Kır'an-ı Kerimde her maħalde ki lafz-ı i'tizâl vâki⁹ ölmüşdür, murâd bâtıldan [haq cānibine]⁹ i'tizâldür; ke-şavlihi Te'âlâ: **فَإِنْ اِعْتَزَلُوكُمْ** (فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ) el-âyetu ve şavlihi¹¹ Te'âlâ: **فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ** (فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ) el-âyetu ve ğayru zâlik.¹²

Pes ma'lûm öldi ki, i'tizâl şıfat-ı medh imiş, şıfat-ı¹³ zem degül imiş. El-cevâb: Biz dîriz¹⁴ ki, bü kelâm menşuzdur; bü âyet-i kerime ile¹⁵. **فَإِنْ لَمْ تُوْمِنُوا لِي فَاَعْتَزِلُونِ**¹⁶. Zîrâ bü maħalde i'tizâl-den murâd küfürdür. Ve bi'l-cümle cemi' Mu'tezile egerçi müttefiğler-

1 "Birinci Bâb Mu'tezile Fırkaları Hakkındadır".

1a T ve D nüshalarında bu kelime daima "tãyife" şeklinde yazılmıştır.

2 S'de müstensih, kenarda, "düzeltme" (neseha) kaydıyla "ölünmeğe" kelimesini verir.

3 M: bü İdi ki.

4 D: Hazretleri Kufe mescidünde va'az iderken merķüm Vâşıl meclis-i va'azdan.

5 D: vâruñ mescidüñ bir kōşesine ötürdi; M,S: maħalle.

6 D: Hasan Başrı Hazretleri

7 "O (Vâşıl) bizden ayrıldı."

8 S. bizüm.

9 D.

10 Nisa (4), 90: "...Eğer sizden uzak durur, sizinle savařmaz..." S,D'de "el-âyetu" yok.

11 D: ve ke-şavlihi.

12 Nisa' (4), 91: "... Eğer sizden uzak durmazlar, barış teklif etmezler...". S'de âyeti takiben "el-âyetu" yok.

13 S'de yok.

14 M: derüz

15 D,M,S: İle ki.

16 Duħân (44) 21: "Bana inanmazsanız başımdan çekilin."

dür¹, nefy-i sıfât-ı zâyide'i kadîme itmekde; ve Qur'an² ma'hlûkdur³ demekde; ve Rabbu'l-İzzetü a'hiretde mer'iyi(un) bi'l-başar degüldür demekde; ve husn ve kubh-i eşyâ (M/231 a) 'aklıdür demekde⁴; ve ri'âyet-i hikmet ve maşlahat-ı ef'âl Allahda vâcibdür demekde; ve işâbet-i mu'ti⁵ ve 'ikâb-ı 'âsi lâzımdur demekde; lakin yigirmi fırkadurlar⁶, birbirlerin ikfâr iderler.

1) El-Fırkatu'l-Ülâ el-Vâsiliyye⁶:

Bü tâ'ife Vâsıl bin 'Atâ [131/748] etbâ'idür. Mezheb⁷ ve 'akîdelerî bûdur ki, Rabbu'l-İzzetü⁸ izâfet-i şer mümteni'dür; ⁹ ve küfr ile¹⁰ imân mâ-beyninde menzile şâbitdür; ve Hazret-i 'Osmân ve katele'i 'Osmândan ehad-ı¹¹ ferîkayn lâ-'ale't-ta'yîn tahtı'e iderler;¹² ve da'î hükm iderler ki, 'Alî ve Talha ve [Zübeyrî]¹³ va'ca' Cemelden soñra şehâdetlerî ma'kubde degüldür; ve da'î tecvîz iderler ki, Hazret-i 'Osmân ne mü'min ve ne kâfir idî ve¹⁴ nârdâ mu'halled olmasın¹⁵ da'î tecvîz iderler.

1 D, diğer nüshalardan ayrı olarak şu geniş açıklamada bulunur: "ya'nî semî' ve başır ve 'alim ve habîr ve mütekellim ve kâdir ve mürid degüldür; sıfât-ı 'ayn-ı zâtdur derler; 'alim (un) lâ 'ilme lehu, kâdir(un) lâ kudrete lehu; murâdları bû ki sıfât-ı 'ayn zâtdur; felâsife da'î bû 'itikâdadurlar, belki şüfiyye hile nefy-i sıfât zâyide-i kadîme itmege ve Qur'ânî Ehl-i Sünnet Qur'an kâdimdür dîdükleri, ya'nî kelâm-ı İlahîninü celle zikruhu ma'nâsıdır, ya'nî kelâm-ı nefsi, (ان الكلام لى الفواد و اما جعل اللسان على الفواد) (Kelâm kalptedir ve lisan kalbe konmuştur) delile(n); Mu'tezile dîrler ki, kelâm, ki murâd elfâzdur, hâdişdür ve kelâm sıfât-ı İlahiyyeden degüldür. Ehl-i Sünnet dîrler ki, sıfâtdandır ve Kur'an ma'hlûk ve hâdişdür demekde ve delilleri bûdur ki: (لا تدركه الابصار و هو يدرك الابصار) (En'am(6), 103); ve da'î: (لن ترانى) (A'râf (7), 143) den istidlâl iderler ki te'bîd içündür, dîrler; (Len) harfl. Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at derlerki: (انكم سترون: و جوه يومئذ ناضرة الى ربها ناظرة) (Kıyâme (75), 22) ve hadîş-i şerif ki: (خلق ابرح الارض حتى ياذن لى انى) (خلق ابرح الارض حتى ياذن لى انى) Ehl-i Sünnet (len) tahâdd içündür, dîrler. Ve Rabbu'l-İzzetü a'hiretde mer'iyi(un) bi'l-başar degüldür demekde ve husn ve kubh-i eşyâ 'aklıdür demekde ve ri'âyet-i hikmet ve maşlahat-ı ef'âl Allahda vâcibdür (D/3 a), ya'nî her ne kîm eyüldür 'ibâduna itmek lâzımdır. Ehl-i Sünnet dîrler ki: Lâ, işlah-ı 'âlem Bâriye vâcib degüldür, demekde. Ve işâbe'i mu'ti⁵ ve 'ikâb-ı 'âsi lâzımdur demekde; lakin yigirmi fırka dîrler ki, cümle birbirin ikfâr iderler."

2 S: Qur'ânî

3 M: mu'hlûk ve hâdişdür demekde

4 Bu cümle S'de önceki cümle ile yer de'ğiştirmiştir.

5 Krş.: İtikâdât, 40: 17 fırka; el-Fark, 67: 20 fırka; el-Milel, 1/43-78: 12 fırka.

6 Krş.: İtikâdât, 40.

7 M: mezhebleri

8 D,S,B: Rabbu'l-İzzetü

9 D: mümtedür, ya'nî Allahdan şer şâdir olmaz. Ehl-i Sünnet hayr ve şer Allahdandır,

dîrler; (تفضل به من تشاء و تهدى من تشاء).

10 D,M: ve

11 S: vâhid-i ferîkayn

12 M: mu'hlûkdur dîrler ve.

13 D,M; T,B ve S Zübeyr.

14 S'de yok. T'de müstensih, "kâfir" ve "nârdâ" kelimelerinin üst tarafına "hâşâ" kelimelerini daha küçük olarak yazmıştır.

15 M: olmasını.

2) El-'Amriyye¹:

Bü tã'ife 'Amr bin 'Ubeyde mensüblardur. Mezbür 'Amr, ruvât-ı hadîşdendir; zühd ile ma'rûfdur; lakin 'aķidesi Vâşliyye 'aķidesine mutâbıkdur, illâ vaķ'a'i 'Osmânda² ferîķayn, ikisi daķi fâşıklar idi³, dîrler.

3) El-Huzeyliyye⁴:

Bü tã'ife şeyhu'l-Mu'tezile olan Ebü'l-Huzeyl bin el-'Allâf [226/840]⁵ etbâ'îdür. Ve mezhepleri (S/98 a) bûdur ki, Haķ Subhânehu ve Te'alânun hâliķiyyeti bir mertebeye⁶ vâşıl olur ki, andan sonra hiç nesne halk itmeķe kâdir olmâz. Ve daķi maķdûrâtü'l-lah fenâ bülür, dîrler. Ve ehl-i hulduñ harekâti munķatı'a ölüb dâ'imâ (M/231 b) sükun üzre ölürler⁷.

4) En-Nazzâmiyye⁸:

Bü tã'ife İbrâhim bin en-Nazzâm⁹ [231/845] etbâ'îdür. Ve mezhepleri bûdur ki, çok nesneye insân kâdir olur^{9a}, hâşâ Rabbu'l-'İzze aña ve ânuñ cinsine (D/3 b) kâdir olmâz¹⁰. Ve icmâ' ve kıyas ve haber-i vâhid delil degüldür, dîrler. Ve [aşhâb-ı kirâmun cümlesüne]^{10a}, hattâ 'Alîye¹¹ bile sebb iderler.

5) Es-Şumâmiyye¹²:

Bü tã'ife Şumâme bin Eşres [en-Numeyri]¹³ [213/828] etbâ'îdür. Me'mûn halife zamanında¹⁴ zühür itdiler. Fi'l bi-lâ fa'îl câ'izdür, dîrler.

1 B,D,M:(المريّة)Krş.: *I'tikâdât*, 40; *el-Farķ*, 72.

2 D: Hâzret-i 'Osmânda.

3 D,M: fâşıklardur.

4 Krş.: *I'tikâdât*, 41.

5 B ve M'de yalnızca "Ebü'l-Huzeyl".

6 D,M,S: hadde.

7 D,M: ölür. D,M,S,B'de ayrıca "dîrler."

8 Krş.: *I'tikâdât*, 41.

9 D,M: Nazzâm.

9a. B,D,M,S: ölür ki.

10 D: ya'al şer idemez; insân şerre kâdirdür.

10a. D,M,S.; B,T: aşhâb-ı kirâma ve cümlesüne.

11 D: Hâzret-i 'Alîye.

12 S,T,B: "et-Tumâmiyye". Krş.: *I'tikâdât*, 42; *el-Milel*, 1/70; *el-Farķ*, 103.

13 S: Tummâm bin Esreş; T, B: Tumâme bin Esres. *I'tikâdât*'ı neğreden 'Ali Sâmi en-Neşâr, *I'tikâdât*'ın Brill. 585 numarada kayıtlı nüshasında, "Şumâmiyye" ve "Şumâme" kelimelerinin "Tumâmiyye" ve "Tumâme" şeklinde olduğunu 42. sayfa, 2 ve 4. notlarda belirttiikten sonra, "Şumâme"yi tercih eder. Buna göre, müellifimizin Brill'deki bu nüshayı veya kopyelerini görmüş olması ve bu fırkanın adını da buna uygun olarak vermiş bulunması; D ve M nüshalarının müstensihlerinin de, fırkanın ismini daha sonraki düzeltmelere göre metinde verdiğimiz şekilde düzeltmiş olmaları ihtimal dahilindedir.

14 D,M,S: 'aşrında.

ve Yehüd ve Naşarâ ve Zenâdrika âhiretde türâba münkalib ölürler¹, cennete ve nâra dâhil ölmâzlar², dîrler.

6) El-Bişriyye³:

Bü tâ'ife Bişr bin Mu⁴temir [226/840] etbâ'îdür⁵. Mezhebleründe⁵ Allah Te'âlâya luţf (B/140 b) vâcib degüldür. Ve tevlid-i ef'al bünların muhtara'larıdır.

7) El-Mu'ammeriyye⁶:

Bü tâ'ife Mu'ammer⁷ bin 'Abbâd [es-] Sulemi [220/835] etbâ'îdür. Mehzepleri bûdur ki, Haq Subhânehu ve Te'âlâ ecsâmdan gayri hiç nesne halk itmemişdür; a'râz ecsâm muhteri'âttdur, ya tab'a(n) ih-râk gibi nâre nisbet, veyâ ihtiyâra(n)⁸ elvân gibi hayvâne nisbet.

8) El-Muzdâriyye⁹:

Bü tâ'ife Ebü Mûsâ ['İsâ] bin Şabîh el-Muzdâr¹⁰ [226/840] etbâ'îdür¹¹. Mezhepleri bûdur ki, Qur'an mişli belki¹² dahî ahsen nazme (n) ve belâgat(en) [kelâm te'lifine]¹³ insân dağı¹⁴ kâdirdür. Ve kıdem-i (M/232 a) Qur'âna kâ'il olanları ikfâr iderler. Ve sultâna¹⁵, mülâzım olan kimesne kâfirdür¹⁶, (لا یرث و یورث منه)¹⁷ derler. Ve Ehl-i Sünnet¹⁸ ve Cemâ'ati dahî ikfâr iderler.

1 D: ya'ni hayavanat gibi ve dahi (و يقول الكافر يا ليتني كنت ترابا) [Nebe'(78) 40].

2 B,D: ölmâzlar.

3 Krş.: İ'tikâdât, 42.

4 D: etbâ'îdürler.

5 D,M: mezhepleri

6 D: Ma'meriyye. Krş.: el-Milel, 1/65; el-Fark, 91.

7 D: "Ma'mer" olarak harekeli.

8 D: ihtiyâr; T,b: yâ ihtiyâre (n).

9 Bütün nüshalar ve İ'tikâdât, 42'de "el-Muzdâriyye". El-Milel, 1/68 ve el-Fark, 100: "El-Murdâriyye", ki firkanın meşhur adı da budur.

10 Bütün nüshalarda: "Ebü Mûsâ bin Şabîh el-Muzdâr". İ'tikâdât, 42: "Ebü Mûsâ bin 'İsâ bin Mesîh el-Muzdâr". El-Milel, 1/68: "Ebü Mûsâ 'İsâ bin Şabîh el-Murdâr"; el-Fark, 100: "İsâ bin Şabîh, el-ma'rûf bi-Ebî Mûsâ el-Murdâr".

11 D: etbâ'îdürler.

12 S: belki.

13 D,M.

14 D ve M'de yok.

15 D: selâfîne. S ayrıca şunu ekler: "ya'ni Resül Ekreme şalla'l-lahu 'aleyhi ve sellem."

Ancak bu ilâve, anlam itibariyle doğru olmamak gerekir.

16 D: mülâzemet İden kimesneler kâfirdür.

17 Ne miras alabilir, ne de miras bırakabilir.

18 D: Ehl-i Sünneti

9) El-Hişâmiyye¹:

Bü tâ'ife Hişâm bin 'Amr el-Fuvaîl [226/840] etbâ'idür.² Cennet ve cehennem (S/98 b) henüz maḥlûk degüldür, dîrler.³ Ve Qur'ânda ḥelâl ve ḥarâma delâlet yökdur, derler. Ve: (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) (كَيْلٌ) dîmekden men' iderler: lafz-ı vekîl Allah Te'âlâya⁵ ıtlâk itmek câ'iz degüldür, dîrler.

10 El-Câhızıyye⁶:

Bü tâ'ife 'Amr bin Baḥr el-Câhız' [256/870] etbâ'idür.⁸ Ma'ârif [-i bi'l-lah]⁹ bi-esrihâ bedhiyyedür, derler.¹⁰ Ve in'îdâm-ı cism mümteni'dür, derler. Ve ḥayr ve şer fi'l-i 'abdür, derler. Ve Qur'an ceseddür, târet(en) racule ve târet(en) mer'eye münkalib ölür.¹¹

11) El-Cubbâ'iyye¹²:

Bü tâ'ife Ebü 'Alî Muhammed bin 'Abdî'l-Vehhâb el-Cubbâ'î [303/915] etbâ'idür. Mezhebleri bûdur ki, kelâmu'l-lah mürekkebdür, ḥurûf ve eşvâtdan; ve maḥlûkdur cisimden. Ve mürtekb-i kebîre olan kimesne tövbesiz ölse nârde muḥalled ölür. Ve kerâmât-ı evliyâyı daḥî nefy iderler.

1 Krş.: *I'tikâdât*, 43; *el-Milel*, 1/72; *el-Fark*, 96.

2 D: etbâ'idürler.

3 D şu ilâvede bulunur: "Deñilleri bûdur ki: <عرضها كمرض السماء والأرض عرضى> [Ḥadîd (57), 21]. Böyle ölicak tûll ne olmak gerekdür. Pes daḥî maḥlûk ölmamişdurlar. Ve Ehl-i Sünnet dîrler ki: (اسكن أنت وزوجك الجنة) [A'raf (7), 19] ve daḥî (اعدت للمتقين) [Ali-'İmrân (3) 133] (D/4a) mâzî şlgasi îledür."

4 Al-i 'İmrân (3), 173: "...Allah bize yeter ve O ne güzel Vekil'dir..."

5 D,M,S: Allah Te'âlâ Ḥazretlerine

6 Krş.: *I'tikâdât*, 43; *el-Milel*, 1/75; *el-Fark*, 105.

7 T,B: 'Amr bin el-Baḥr el-Câhız.

8 D: etbâ'idüler.

9 S.; T,B,D,M: ma'ârif bi-esrihâ.

10 D: dîr; S: dîrler. (Devamlı olarak "dîrler").

11 D'de metin içinde şu ek vardır: "Qur'an-ı 'azîm gâhl er şüretünde, gâhl 'avret şüretünde zâhir ölür." S ve M'de bu kısım "saḥḥa" kaydıyla kenarda şunlar da vardır: "dîrler; ya'ni Qur'-ân-ı Şerif gâh er şüretünde ve gâh 'avret şüretünde zâhir ölür."

12 Krş.: *I'tikâdât*, 43; *el-Milel*, 1/78; *el-Fark*, 110.

12) El-Hâşimiyye¹:

Bü tâ'ife Ebü Hâşim ['Abdu's-Selâm] ibn Ebi 'Allyi'l-Cubbâ'i² [321/933] etbâ'îdür. Bi-lâ ma'şiyet insân 'ikâba müsteħaḳ ölür, dîrler; egerçi icmâ'a ve hîkmete muḫâlîf daḫî ise.

13) El-Ka'biyye³:

Bü tâ'ife (M/232b) Ebü'l-Kâsım Muḫammed bin el-Ka'bi⁴ [319/931] etbâ'îdür.⁵ Fi'l-i Rab bi-ğayr-i irâde vâḳi'dür, dîrler.⁶ Ve Allah Te'âlâ semi' ve başîr degüldür, dîrler.⁷

14 El-Ḥayyatiyye⁸:

Bü tâ'ife [Ebü'l-Ḥuseyn 'Abdu'r-Raḫîm bin Muḫammed bin 'Osmân el-Ḥayyât]⁹ [290/903] etbâ'îdür.¹⁰ Ve Ef'âl-i 'ibâdî kudret-i 'abde nisbet iderler.¹¹ Ve ecsâm ḫâl-i 'ademde yine cism idî, dîrler.

15) El-Esvâriyye¹²:

Bü tâ'ife ['Ali el-] Esvârî¹³ etbâ'îdür. Mezhepleri bûdur ki, Allah¹⁴ Te'âlâ bir şey'in 'ademî ile¹⁵ ḫaber vîrse, veyâḫûd 'ademine 'ilmî müt'ealîk olsa¹⁶ (D/4 b) aña ḳâdir ölmâzlar, ve lakin insân ḳâdir ölür, dîrler.

1 M: el-Hâşimiyye; D: el-Behşemiyye. Maamafih fırka, *I'tikâdât*, 44, *el-Milel*, 1/78-9, *el-Fark*, 111'de "el-Behşemiyye" başlığı altında verilir.

2 *I'tikâdât*, 44: Ebü Behşem. D: Ebü Hâşim bin Ebü 'Alî ibn el-Cubbâ'i.

3 Krş.: *el-Milel*, 1/76-7; *el-Fark*, 108-9.

4 *el-Milel*, 1/76: Ebü'l-Kâsım bin Muḫammed el-Ka'bi; *el-Fark*, 108: Ebü'l-Kâsım 'Abdu'l-lah bin Aḫmed bin Maḫmûd el-Belḫî el-Ka'bi.

5 D: etbâ'îdürler.

6 D: şu ilâvede bulunur: "ya'ni ḫâşâ ne eyleyeceğini bilmez."

7 D: derler.

8 Krş.: *I'tikâdât*, 44; *el-Milel*, 1/76 vd.; *el-Fark*, 107.

9 S: Ebü'l-Ḥasan bin Ebi 'Amr bin el-Ḥayyât. T,B,D,M: Ebü'l-Ḥasan ibn 'Amr el-Ḥayyât. *I'tikâdât*, 44: Ebü'l-Ḥasan 'Abdu'r-Raḫîm el-Ḥayyât. Doğrusu bizim tesbit ettiğimiz gibidir. Krş.: *Maḳâlât*, 632; *el-Fark*, 107. Maamafih *el-Milel*, 1/76, Sivas nüshasına yakın bir isim verir: Ebü'l-Ḥuseyn bin Ebi 'Amr el-Ḥayyât.

10 S,D,M'de yok.

11 D: ayrıca şu açıklamada bulunur: "ya'ni 'abd kendü fi'lînün hâliḳîdür. Ehl-i Sünnet dîrler ki, bizî daḫî ve ef'allerimizi daḫî Allah Te'âlâ halk ider."

12 Krş.: *Maḳâlât*, 203, 559, 562; *el-Fark*, 91.

13 Bütün nüshalarda "Esvârî".

14 D,M: Ḥaḳ

15 M: 'ademîle.

16 D: şu açıklamada bulunur: "'adem-i imân, Ebü Leheb gibi ve Ebü Cehil gibi".

16 El-İskāfiyye¹:

Bü tã'ife Ebü Ca'fer [Muhammed bin 'Abdi'l-lah] el-İskāfi² [240/854] etbâ'îdür. Ve³ dirler ki: Allah Te'âlâ 'uqalâya zulm itmege kâdir degüldür⁴ ve şıbyân ve mecânine zulm itmege kâdirdür, (S/99a) <dirler.>

17 El-Ca'feriyye⁵:

Bü tã'ife Ca'fer bin Harb [236/850] etbâ'îdür. Fussak-ı ümmette Mecûsdan⁶ eşed kimesne vârdur, dirler. Ve hadd-i şurb icmâ'⁷ ile⁷ şâbit ölmak hatâdur, dirler;* zîrâ had bâbında mu'teber naşdur,⁸ derler. Ve sâriq-ı habbe fâsiqdur ve imândan hâricdür, dirler.*⁹

18) El-Hâbitiyye¹⁰:

Bü tã'ife Ahmed bin Hâbit¹¹ [232/846] etbâ'îdür. Mezhepleri bûdur ki, 'âlem için iki ilâh vârdur: Birî kadîm^{11a}, ki Allah Te'âlâdur; ve biri¹² hâdis, ki mesîhdür,^{13*} ve nâsîñ âhîretde hisâbın gören Mesîh-dür.*¹⁴ (M/233 a) (وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَافًَا صَافًَا)¹⁵ den murâd Mesîhdür, dirler.¹⁶

1 Krş.: *Maḳâlât*, Fihrist, s. 615'de çeş. yer.; *el-Fark*, 102.

2 Bütün nüshalarda "el-İskâf",

3 D: ve M'de yok.

4 D: şu açıklamada bulunur: "ya'nî 'uqalâ kendîlerinden yarâmazı def' iderler."

5 Krş.: *Maḳâlât*, 624-5 çeş. yer.; *el-Fark*, 101-2.

6 M: Mecûsiden.

7 D,M: icmâ'la.

8 D: naşş-ı şerif mu'teberdür.

9** işaretleri arasındaki kısım B'de yoktur.

10 S,D,M: el-Hâbitiyye. T,B: el-Hâyiyye. Biz, *el-Fark*, 140, 166 ve *el-Milel*, 1/66'dan tesbit ettik.

11 S,D,M: Ahmed bin Hâbit; B: Ahmed bin Hâ'it; T: Ahmed bin Hâyi.

11a. T: kadîm.

12 S: bir.

13 D: "Birî bûdur ki kadîmdür Allah Te'âlâdur ve biri dahi hâdisdür ki Mesîhdür". M: "Ve birî hâdisdür ki".

14** işaretleri arasındaki kısım B'de yoktur. M: dirler; D: ve kerîme-i.

15 Feer (89), 22: "Melekler sıra sıra dizilip Rabbinin buyruğu gelince...".

16 M'de "dirler" yok.

(T/2a) 19) [El-Ḥadeşiyye]¹:

Bü tã'ife Fazl [el-Ḥadeşi]² [257/870] (B/141 a) etbã'idür. Ve tenäsühilerdür.³ Ve cemîc-i hayavânât tekâlif-i şer'le⁴ mükellefdür, dîrler.⁵

20) Eş-Şâlihiyye:

Bü tã'ife [Şâlih Kubbet]⁶ etbã'idür. Ve⁷ Şıfat-ı 'ilm ve kudret ve semîc ve başâr meyyit ile daḥî kã'im olmaḡ cã'izdür, dîrler.⁸

II. EL-BÂBU'S-ŞÂNİ Fİ FIRAKİ'L-ḤAVÂRIC'

Cümle Ḥavâric müttefiklerdür¹⁰ki, insân ma'şiyet itmekle kâfir ölü. Ve Ḥazret-i 'Oşmân ve 'Alî¹¹ ve Ṭalḥa ve Zübeyr ve 'Ayşe¹² ikfâr iderler. Ve Ḥazret-i Ebû¹³ Bekr ile Ḥazret-i 'Ömere ta'zîm iderler. Ve Ḥavâric yigirmi üç fırkadur.¹⁴

1) Fırka'î Ülä el-Ḥakemiyye¹⁵:

Bü tã'ife öl kavimdür ki, Ḥazret-i 'Alî ḥakeme râzî ölüb ve bü tã'yife¹⁶ askerden mufâraḡat idüb, Ḥazret-i 'Alî ve Mu'âviye¹⁷ ikfâr itdiler.¹⁸ Ve 'Aliye¹⁹ söylediler ki:” Eger sen ḥaḡ imâm iseñ,^{20*} niçün

1 S: el-Ḥarbiyye; T,B,D,M: el-Ḥadbiyye. Biz, *el-Fark*, 80, 160 ve *el-Milel*, 1/60'dan tesbit ettik.

2 S: Fazl Ḥarbi; T,B,D,M: Fazl Ḥadbi.

3 M: tefäsühilerdür.

4 D: şer'iyeye ile; S: şer'le.

5 D: şu açıklamada bulunur: “ya'nî ât ve kâtur ve kilâb merteb-i üläda insân idiler ve ânlarla tekâlif-i şer'iyeye lâzım idi, yine lâzımdır dîrler.”

6 S,T,B,M: Şâlihi; D: Şâlih.

7 D,M,S'de yok.

8 Aynı istikametteki bilgiler için krş.: *Maḡâlât*, 406.

9 “İkinci Bâb Hâricilerin Fırkaları Hakkındadır.”

10 Krş.: *İtikâdât*, 46; *el-Milel*, 1/115; *el-Fark*, 45.

11 D: Ḥazret-i 'Alî

12 S,M: 'Ayşe'i; D: Ḥazret-i 'Ayşeyi

13 D: Ebî.

14 Krş.: *İtikâdât*, 46-51: 21 fırka; *el-Milel*, 1/115-137: 18 fırka; *el-Fark*, 45-67: 20 fırka.

15 D: “Fırka'î Ülä fi'l-Ḥavâric (D/5 a) el-Muḥakkime.” Fırkayı krş.: *el-Milel*, 1/115; *el-Fark*, 46.

16 D,M,S: olduḡda.

17 M: Mu'âviye'i; D: Mu'âviye'i.

18 M: İderler.

19 D: Ḥazret-i 'Aliye; M,S: 'Aliye

20 D ve M'de “İse” yoktur. S, D,M: İdüñ İse.

hakeme râzî olduñ? Ve eger degül iseñ,*1 niçün bizî Mu'aviye ile cenge getürdün?"²

2) El-Ezârika³:

Bü tâ'ife [Ebü Râşid] Nâfi' bin [el-] Ezrak [el-Ĥanefî]⁴ [65/684 (?)] etbâ'îdür. Taḥkîm ile⁵ 'Alî kâfir öldi ve İbn Mulcem, ki kâtil-i 'Alîdür, muḥıḳdur, derler. Ve cümle şâḫâbe'i kirâm kâfir ve⁶ muḥalled (un) fi'n-nârdur, dîrler.⁷

3) En-Necdiyye⁸:

Bü tâ'ife [Necdet]⁹ bin 'Amir [el-Ĥanefî] [69/688] etbâ'îdür. Mezhebleri (S/99 b) bûdur, ki, nâsıñ imâma ihtiyâcî¹⁰ yôḳdur, lâzım olân 'adâletdür.¹¹

4) El-Beyhesiyye¹²:

(M/233 b) Bü tâ'ife Ebü Beyhes bin [el-Heşam bin Câbir el-Ĥâricî]¹³ etbâ'îdür. Mezhebleri bûdur ki, her kimesne ki¹⁴ Ḥâḳ Subḫânehu ve Te'âlâyî cümle şîfât ve esmâ'ile^{14a} muttaşîf bilmeye ve cemî' ahkâm-ı şerî'atî bilmeye kâfir ölür, dîrler.¹⁵

1** işaretleri arasındaki kısım M'de yoktur. D: "Ve eger degül İdün İse".

2 D: getürüb bunca aşḫâbıñ katlıne ḫarḫ-i Cemel ile ḫarḫ-i Şiffinde sebeb öldüñ, derler.

3 S: El-Ezârikyye. Krş.: *İ'tikâdât*, 46; *el-Milel*, 1/118; *el-Farḳ*, 50.

4 *İ'tikâdât*, 46: Ebü Nâfi' Râşid bin el-Ezrak. Biz, *el-Farḳ*, 50 ve *el-Milel*, 1/118'den tesbit ettik.

5 M: taḥkîmle.

6 S'de yok.

7 B,S,M: dîrler. D son iki cümleyi şöyle verir: "Taḥkîm ile Ḥazret-i 'Alî kâfir dîrler ve ve İbn Mulcem Ḥazret-i 'Alî katlıne müllhem ölüb 'Alîyl katlı İtdükde muḥıḳdur ve cümle aşḫâb-ı kirâm kâfirlerdür ve 'umüm üzre muḥalled (un) fi'n-nârdur, derler."

8 Krş.: *İ'tikâdât*, 47; *el-Milel*, 1/122; *el-Farḳ*, 52 Fırkanın kaynaklardaki meşhur olmuş adı "en-Necedât"tır.

9 B. Diğer nüshalarda "Necd".

10 D,M: ihtiyâcları.

11 D: derler.

12 Krş.: *İ'tikâdât*, 47; *el-Milel*, 1/125; *Maḳâlât*, 113-4.

13 Bütün nüshalarda "Ebü Beyhes bin el-Heşam". Biz, *Maḳâlât*, 620; *el-Milel*, 1/125'den tesbit ettik.

14 D'de "ki" yok.

14a. D,S,M: esmâ' ile.

15 M, S'de "dîrler" yok. D şu açıklamayı yapar: "ya'nî İmân-ı imâ-câ'e bihi'n-Nebiyyye dîrler; pes tamâm ahkâm-ı şerî'atî herkese bilmek vacibdür; bilmeye kâfirdür derler."

5) El-'Acrediyye':

Bü tâ'ife ['Abdu'l-Kerîm]² bin 'Acred etbâ'idür. Mezhebleri bûdur ki, etfâl-i müşrikîn ehl-i nârdur. Ve sûre'i Yûsuf Qur'ândan-degüldür, dîrler; zîrâ ki³ bü sûrede 'aşk-uma-'şûk⁴ şerh olunmuşdur, Qur'an olmaq münâsib degüldür, dîrler.⁵

6) Es-Şaltıyye⁶:

Bü tâ'ife 'Osmân bin Ebî's-Şalt⁷ etbâ'idür. [Mezhebleri]^{7a} bûdur ki, kâfir gelüb bize dâhil düşse,⁸ İslâmî ile hükm olunür; lakin [etfâli]⁹ mevķûf olunür, tâ bâliğ olunca; şoıra İslâma da'vet olunür, qabül itmeseler katl olunürler.¹⁰

7) El-Meymüniyye¹¹:

Bü tâ'ife Meymün İbn 'İmrân¹² etbâ'idür. Kişi şulbl¹³ kızını kendüye

1 D,M: "El-'Acüride". Esasen fırkanın kaynaklardaki meşhur adı da böyledir. Krş.: *I'tikâdât*, 47; *el-Milel*, 1/128; *el-Fark*, 56; *Makâlât*, 93.

2 Bütün nüshalarda "'Abdu'l-lah". Kaynaklar ittifakla bizim verdiğimiz şekli kullanır. Krş.: *I'tikâdât*, 47; *el-Milel*, 1/128; *el-Fark*, 56; *Makalat*, 93.

3 D ve M'de "ki" yok.

4 D: 'aşk ile ma'sûk.

5 D buradan itibaren şu Arapça ilave bulunur:

(و قد حكى امام النووى فى اطفال المشركين ثلثة مذاهب الاكثر
انهم فى النار و الثانى التوقف و الثالث الذى صححه انهم فى الجنة لحديث صلّم :
« كل مولود يولد على فطرة الاسلام . » و حديث رؤية (D / 5 b) ابراهيم
عليه السلام المعراج فى الجنة دخوله اولاد الناس . و قال محمد بن الحسن :
اعلم ان الله تعالى لا يعذب احداً بلا ذنب وهو (... ؟) رجحه النووى ؛
و فى اطفال المشركين اقوال اخرى ضعيفة لانظيل بذكرها و بالله العصمة
و التوفيق) .

Krş.: En-Nevevî, *Şerhu'l-İmâm en-Nevevî 'ala Şahih-i İmâm Muslim* (Mısır 1283) IV / 187.

6 Krş.: *I'tikâdât*, 48; *el-Fark*, 58; *Makâlât*, 97.

7 *El-Fark*, 58: Şalt bin 'Osmân.

7a. D,S,M.; T,B: mezheblerinde.

8 D,M: olsa.

9 D,S,M.; T,B.: etfâl.

10 B,D.: olunür.

11 Krş.: *I'tikâdât*, 48; *el-Milel*, 1/129; *el-Fark*, 168.

12 *El-Milel*, 1/129: "Meymün bin Hâlid".

13 D: kendü şulbl.

ve¹ yâhüd ögluna nikâh itmeği tecvîz iderler; ve hayır ve şerrî Allah Te‘âlâdan bilmezler ve etfâl-i küffâr ehl-i cennetdür, derler.²

8) El-Ĥamziyye³:

Bü tâ‘ife Ĥamza bin Edrek⁴ etbâ‘idür. Etfâl-i küffâr ehl-i nârdur, dîrler.

9) El-Ĥalefiyye⁵:

Bü tâ‘ife Ĥalef [el-] Ĥâricî etbâ‘idür. Etfâl-i müşrikîn bi-lâ ‘amel ve-lâ şirk ehl-i nârdur, dîrler.

10) El-Etrâfiyye⁶:

Bü tâ‘ife etrâf-ı ‘âlemde aĥkâm-ı (M/234 a) şerî‘ate⁷ ilmî ölmayan⁸ kimesneler ma‘zûrlardur, derler.

11) Eş-Şu‘aybiyye⁹:

Bü tâ‘ife Şu‘ayb bin Muĥammed etbâ‘idür. Ve ‘abd fi‘linün fâ‘ilî ölmâyüb kâsibidür, dîmekde¹⁰ Ehl-i Sünnete tâbi‘lerdür;¹¹ ve sâ‘ir¹² i‘tikâdları, Ĥavâric i‘tikâduna muvâfıkdur.

12) [El-Ĥâzimiyye]¹²:

Bü tâ‘ife [Ĥâzîm bin ‘Alî]¹³ etbâ‘idür. Ve bü tâ‘ife Ĥâzret-i ‘Alî şânunda tevâkkuf iderler.

(S/100 a) 13) [Eş-Şe‘âlibe]¹⁴:

(B/141 b) Bü tâ‘ife [Şa‘lebe] bin ‘Âmir¹⁵ etbâ‘idür. Mezhepleri

1 S’de yok.

2 S,B,M: dîrler.

3 Krş.: *İ‘tikâdât*, 48; *el-Milel*, 1/129-30; *el-Farq*, 58; *Maĥâlât*, 93-4.

4 *El-Farq*, 58: “Ĥamza bin Ekrek.”

5 Krş.: *İ‘tikâdât*, 48; *el-Milel*, 1/130; *el-Farq*, 57; *Maĥâlât*, 93.

6 Krş.: *İ‘tikâdât*, 48; *el-Milel*, 1/130.

7 M: şerî‘at.

8 B,D,M: ölmâyân.

9 Krş.: *İ‘tikâdât*, 49; *el-Milel*, 1/131; *el-Farq*, 57; *Maĥâlât*, 94-5.

10 M: dîmek.

11 D: tâbi‘ler.

12a T nüshasında dâimâ “sâyir” şeklinde yazılmıştır.

12 Bütün nüshalarda “el-Câzimiyye”. *İ‘tikâdât*, 49, *el-Milel*, 1/131: “El-Ĥâzimiyye”. *Maĥâlât*, 96, *el-Farq*, 56: “El-Ĥâzimiyye”.

13 Bütün nüshalarda “Câzîm bin ‘Aşım”, Biz, *el-Milel*, 1/131’den tesbit ettik.

14. S: et-Taġlebiyye; T,B: et-Tegâlibiyye; D: et-Tegâlibe; M: et-Te‘âlibe. Fırkanın ismi ve görüşlerini krş.: *İ‘tikâdât*, 49; *el-Milel*, 1/131; *el-Farq*, 60; *Maĥâlât*, 97.

15 S,T,B,D: Taġleb bin ‘Amir; M: Taġleb bin Câmîr; *İ‘tikâdât*, 49: Şa‘leb bin ‘Amir; *el-Farq*, 60: Şa‘lebe bin Mişkân.

büdur ki, tıfl eger sağır ve¹ eger kebîr,² elbette velî ölür, meger ki ba'de'l-bülüg inkâr eyleye.³

14 El-Ahnesiyye⁴:

Bü tâ'ife Ahnes bin Qays⁵ etbâ'îdür. Ve⁶ kendü tâ'ifeleründen⁷ (D / 6 a) bir kimesne bilâd-ı müsliminde olsa, ikfâr iderler.

15) El-Ma'bediyye⁸:

Bü tâ'ife Ma'bed bin 'Abdi'r-Rahman⁹ etbâ'îdür. Mezhebeleründe¹⁰ kendü¹¹ dînlerinde ölmeyân¹² 'avretî nikâh itmek câ'iz degüldür.¹³

16) Er-Ruşeydiyye¹⁴:

Bü tâ'ife [gök yüzünüñ şulâdigi] her şeyde¹⁵ 'öşr vâcibdür,' dîrler.

17 El-Mukremiyye¹⁶:

Bü tâ'ife Mukrem [bin 'Abdi'l-lah el-] 'İclî¹⁷ etbâ'îdür. Târiku's-şalât kâfirdür, dîrler; ammâ terk-i şalât itdüğiçün degüldür, belki Hâk Te'âlâyı bilmedügi için, derler.^{17a}

18) El-Ma'lümiyye¹⁸:

Bü tâ'ifenüñ mezhebünde¹⁹ mü'min öl kimesnedür ki, Hâk Te'âlâyı

1 M'de "ve" yok.

2 D: keblirdür. Bu nüshada bir sonraki kelime "elbette" yoktur.

3 S,D,M: inkâr-ı hâk eyleye.

4 M: Ahnesiyye. Fırkayı krş.: İ'tikâdât, 49; el-Milel, 1 / 132; el-Fark, 60; Makâlât, 97.

5 M: Ahnes ibn Qays.

6 D'de "ve" yok.

7 M: tâ'ifelerinden.

8 M: el-Mu'idiyye. Fırkayı krş.: İ'tikâdât, 50; el-Milel, 1 / 132; el-Fark, 60; Makâlât, 98.

9 M: Mu'îd bin 'Abdi'r-Rahman.

10 D: mezhebleri büdur ki; M: mezhebeleründe büdur ki.

11 S,D,M: kendü.

12 M: ölmeyan.

13 S'de ayrıca "dîrler".

14 Krş.: İ'tikâdât, 50; el-Milel, 1 / 132; el-Fark, 61; Makâlât, 90-100.

15 M: şey'e.

16 S'de harekeli olarak "el-Mukerremiyye".

17 S: Mukerrem. İ'tikâdât, 50'de de aynen böyle. M: Mekreme. Biz el-Milel, 1 / 133'den tesbit

ettik.

17a. S,D,M: bilmedüğüdür dîrler.

18 Krş.: İ'tikâdât, 51; el-Milel, 1 / 133; el-Fark, 57-8.

19 S,D,M: mezhebeleründe.

cümle esmâ¹ ve şifâti ile² bile; eger böyle bilmeye³ mü'min degüldür, câhildür, dîrler.

(M/234 b) 19) El-Mechüliyye⁴:

Bü tâ'ife⁵ katında bir kimesne Haq Te'âlâyî ba'zî esmâ ile bilse⁶ kifâyet ider, ol kimesne⁷ mü'min ve 'ârif ölür.

20 El-İbâziyye⁸:

Bü tâ'ife 'Abdu'l-lah bin İbâz etbâ⁹dür. Ehl-i kableden bize muhâlif olanlar kâfirlerdür dîrler⁹. Ve mürtekb-i kebire muvahhid ve gayr-i mü'mindür, derler.¹⁰ Hazret-i 'Alî ve ekşer şahâbe'i kirâm kâfirlerdür,¹¹ derler.¹²

21) El-Aşfariyye¹³:

Bü tâ'ife Ziyâd bin [el-] Aşfar etbâ¹⁴dür. Kavilde taqıyye câ'izdür; 'amelde câ'iz degüldür, dîrler.

22 El-Hafşıyye¹⁴:

Bü tâ'ife Ebu Hafş bin Ebî'l-Mikdâm¹⁵ etbâ¹⁶dür. İmânla¹⁶ şirk mâbeyninde ma'rifetu'l-lah vâşitadır, dîrler. Bir kimesne 'ârif bi'l-lah ölüb mâsivâyâ münkir olsa kâfirdür, müşrik degüldür, dîrler.

23) El-Hârişıyye¹⁷:

Bü tâ'ife Ebü Hâriş ibn Dellân¹⁸ etbâ¹⁹dür. Ve İbâziyyeye muvâ-

1 D: esmâ'.

2 S: şifâtile.

3 D: bilmeye.

4 Krş.: İ'tikâdât, 51; el-Milel, 1/133; el-Fark, 57-8.

5 S,D,M: tâ'ife.

6 S: bilse; D: esmâ'ile bilse; M: esmâ'ile bile.

7 S'de yok.

8 T: el-İyâziyye ('Abdu'l-lah bin İyâz). Krş.: İ'tikâdât, 51; el-Fark, 61.

9 S'de yok.

10 B,D,M,; S: dîrler. D şu açıklamayı ekler: "ya'ni Allahî bilür, ammâ İmâni kâmil degüldür."

11 D: kirâm içün kâfirlerdür; M: kâfirdür.

12 S,D,M: dîrler.

13 Krş.: İ'tikâdât, 51; el-Milel, 1/137; el-Fark, 54: "eş-Şufriyye".

14 S,M: el-Hafşıyye; B,D: el-Hafşıyye. Krş.: İ'tikâdât, 51; el-Milel, 1/135; el-Fark, 62.

15 S: Ebü Hafş bin el-Mikdâm; D: Ebü Hafş bin Ebî'l-Mikdâm; M ve İ'tikâdât, 51: Ebü Ca'fer bin Ebî'l-Mikdâm.

16 S,D,M: İmân ile.

17 Krş.: el-Milel, 1/136; el-Fark, 62.

18 S,D,M: Ebü Hâriş.

fıkhlardur, illâ ef'âl-i'ibâd Hâk Te'alânun (S/100 b) ma'hlûkî degüldür, derler. Ve istitâ'at kable'l-fi'î degüldür, dîrler.

III. EL-BÂBU'S-SÂLİS Fİ FIRAKİ'Ş-Şİ'A

Va yukâlu lehum er-Revâfîz eyza(n).¹ Ammâ² bû tâ'ifeye Şî'a dîmege vech-i tesmiye³ bûdur ki, kendü za'mlarıncâ Hâzret-i 'Alîye müşâye'at, ya'nî (D/6b) mütâbe'at iderler. Ve imâm bi'l-hâk, Nebî 'aleyhi's-selâmdan şoıra 'Alî⁴ (M/235 a) ve evlâd-ı 'Alîdür, dîrler. Ve bûnlara Râfîzî dîmege sebeb bûdur ki, Zeyd bin 'Alî bin Huseyn bin 'Alî [bin Ebî Tâlib r.z.]⁵, Hişâm bin 'Abdî'l-Melik 'aşrında ğurüc idüb⁶, bû tâ'ifeden üzerine, ön beş bîn âdem cem'ölüb.⁷ Hâzret-i Ebü Bekire ve 'Ömere⁸ tâ'n ider⁹ öldilar. Zeyd bûnları bû ğuşuş içün¹⁰ men' itdükde¹¹, Zeyde rencide ölüb cümlesi Zeydî bırâkdılar; ancak iki yüz kimesne [yânunda]¹² kaldı. Ol vakit Zeyd didi ki: "Rafâztumünî", ya'nî benî¹³ terk itdüñüz, tenhâ bırâkdıñız.¹⁴ Ve dağı Hâkķi terk etdükleriçün de¹⁵ Râfîzî dînür.¹⁶

Ve uşûl-i fırâķ-i Şî'a üçdür: Zeydiyye ve İmâmiyye ve Ğulât-ı Revâfîz. Ammâ bû fırâķ-ı selâse herbiri niçe fırķadur.¹⁷ Cümle kırķ fırķa, belki dağı ziyâde ölürler.

A) EZ-ZEYDİYYE: Bû tâ'ife Zeyd bin 'Alî etbâ'idür ve üç fırķa-durlar:¹⁸

1 M: "el-Bâbu's-Sâlis min Fırâķi's-Şî'a". "Üçüncü Bab Şîi Fırkaları Hakkındadır ve onlara, er-Revâfîz da denir."

2 D'de yok.

3 D'de "tesmiye" yok. M: "vech-i münâsebet".

4 D: Hâzret-i 'Alî ile.

5 S,D,M.

6 D: itdükde; S,M: itdükde.

7 S,D,M: öldi.

8 D: Hâzret-i Ebi Bekir ile Hâzret-i 'Ömere ra'ziya'l-lahu 'anhumâ; M: Ebi Bekir ve 'Ömere.

9 D: ta'n ve la'n ider.

10 D: ğuşuşda.

11 D: itdüği içün; S,M: etdükde.

12 D.

13 S,M,D: ya'nî benî rafâ itdüñüz.

14 S,M: bırâkdıñız; D: bırâkdıñız. İsmiñ veriliş sebebi için bk.: *İ'tikâdât*, 52.

15 S: itdükleri içün; B: etdükleri içün de; M: itdükleriçün.

16 S,D,M: dînülür.

17 D: bu cümleyi şöyle verir: "Ammâ bû üç fırķanıñ her birisi niçe fırķaya müteferriķ olmuşlardur."

18 Krş.: *İ'tikâdât*, 52; *el-Müel*, 1/154; *el-Farķ*, 22.

1) El-Cārüdiyye¹:

Bü tâ'ife Ebî'l-Cārüd² etbâ'îdür. (B/142 a) Mezhepleri bûdur ki, 'Alinüñ imâmeti naşş ile şâbitdür; lakin vaşfa(n), lâ isme (n). Hâşâ cümle aşhâbi³ inkâr iderler ki, naşşa muhâlefet⁴ idüb 'Aliye⁵ iktidâ itmediler⁶

2) Es-Suleymâniyye⁷:

Bü tâ'ife (D/7a) Suleymân bin Cerir etbâ'îdür. Mezhepleri bûdur ki, imâmet cümle halk mâ-beyninde şürâdur;⁸ ve hıyâr-ı müsliminden (M/235 b) İki kimesnenün bey'atı ile mün'aqid ölür. Ve Ebü Bekir ve⁹ 'Ömer imâm¹⁰ İdi; lakin 'Ali mevcûd iken halk ânlar bey'at İtmek ha tâ İdi; (S/101 a) ammâ ba'de'l-vukû' câ'iz öldi.¹¹ [Ve Hâzret-i 'Osmân ve Zübeyr ve Talha ve 'Ayşe razıya'l-lahu 'anhum hâzretlerini İkfâr İderler].¹²

3) El-Butriyye¹³:

Bü tâ'ife [El-Ebter lakabl Keşiru'n-Nevâ']¹⁴ [169/785] etbâ 'îdür. Suleymâniyyeye muvâfıqlardur, illâ Hâzret-i 'Osmân şânında mutevaqqıflardur.¹⁵ Ammâ¹⁶ fi-zamâninâ Zeydiyye usûlde Mu'tezilî ve fîrû'da Hanefilerdür.

B) EL-İMAMİYYE:¹⁷ Bü tâ'ife imâmet-i 'Ali¹⁸ naşş-ı celi ile şâ-bit olmuşdur, dîrler. Ve şâ'ir şahâbeyi¹⁹ İkfâr İderler. Ve bü tâ'ife ön üç fırkadur.

1 M: el-Hârüziyye. Fırkayı krş.: İ'tikâdât, 52; el-Milel, 1/157; el-Fark, 22.

2 T,B daha doğru olarak "Ebü'l-Cārüd" şeklinde verir; M: Ebü Hârüz.

3 D: cümle aşhâbi hâşâ.

4 D: naşş-ı şerife muhâlefet.

5 D: Hâzret-i 'Aliye.

6 S: "dlyü" D: dîrler.

7 Krş.: İ'tikâdât, 52; el-Milel, 1/159; el-Fark, 24.

8 D: şürâ İledür.

9 D: İle,

10 D,M: imâmlar.

11 D: câyizdür.

12 B, S, M. D bu cümleyi şöyle verir: "Ve Hâzret-i 'Osmân ve Talha ve Zübeyr ve 'Ayşe'i Şiddika'i İkfâr İderler."

13 S, T, B: el-Beyteriyye; D: el-Buteyriyye; M: el-Bîriyye. Krş.: El-Milel, 1/161, el-Fark 24: el-Butriyye.

14 S, T, B: Beyter; D: Buteyr; M: Butîr.

15 S'de kenarda, "nesçha" kaydıyla "mütteliklerdür" sözü de yazılmıştır.

16 D'de yok.

17 Krş.: İ'tikâdât, 53; el-Milel, 1/162; el-Fark, 34.

18 D: imâmet-i Hâzret-i 'Ali; M: imâm 'Ali.

19 D: aşhâb-ı kirâmî; M: aşhâbe'i.

1) El-Bâkıriyye¹:

Bü tâ'ifenün i'tikâdi² bûdur ki, imâmet Muhammed bin 'Ali [el-] Bâkırdâ [114/732] hatm öldi. [Mezkûr]³ vefât itmemişdür; belki⁴ gâ'ibdür, derler.⁵

2) [En-Nävüsiyye]⁶:

Bü tâ'ife i'tikâdi⁷ bûdur ki, İmâm Ca'fer [148/765] vefât itmemişdür; belki gâ'yıbdur ve imâm ânlardur⁸.

3) [El-Eftâhiyye]⁹:

Bü tâ'ife dîrler ki, imâm 'ale'l-hağ¹⁰, İmâm Ca'fer oğlı 'Abdu'l-lah Eftâhdur.¹¹

4) El-Mufazzaliyye^{11a}:

Bü tâ'ifenün i'tikâdi¹² bûdur ki, İmâm Ca'ferden şoñra imâm bi'l-hağ, İmâm Ca'ferün oğlı Mûsâ [183/799] idi.¹³

5) Eş-Şumtıyye¹⁴:

Bü tâ'ifenün mezheb¹⁵ bûdur ki, imâm 'ale'l-hağ¹⁶ İmâm Ca'ferün oğlı Muhammed idi.

1 Krş.: *İtikâdât*, 53; *el-Milel*, 1/165; *el-Fark*, 38.

2 D, M: i'tikadları.

3 D.

4 S; lakin

5 B, D, M, S: dîrler; D: gâ'ibdür ve imâm ânlardur dîrler.

6 S: el-Fâdüsiyye; T, B, M: en-Nâdüsiyye. D bu fırkayı atlamıştır.

7 M: i'tikadları; B, S, D, M: tâ'yifenün i'tikâdi.

8 D, M, S: dîrler.

9 Bütün nüshalarda "el-İmâdiyye". *El-Fark*, 39: "El-'Ammâriyye: Bunlar, kendi aralarındaki 'Ammâr denen bir başkana mensuplardır. İmâmeti Ca'fer eş-Şâdik'a götürürler. Sonra şu iddiada bulundular: Ca'ferden sonra imam, onun oğlu 'Abdu'l-lah idi. O, onun büyük oğlu idi ve düztaban idi. Onun içindir ki, ona uyanlara el-Eftâhiyye denir." Ayr. bk.: *El-Milel*, 1/167: el-Eftâhiyye.

10 M: imâm 'alâ bi-hağk.

11 S'de ayrıca "dîrler."

11a T: el-Mufaşşaliyye.

12 D, M: i'tikadları.

13 *İtikâdât* (s. 54) bu bilgileri, "El-İmâdiyye" başlığı altında verir. *El-Fark* (s. 39) ve *el-Milel* (1/168) ise, "El-Müseviyye" başlığı ile anlatırlar. *El-Milel* ayrıca "El-Mufazzaliyye"yi de ekler. Öte yandan bu son iki kaynak, bu fırkaya, "El-Memtüra" dendiğini de belirtirler. Oysa risâlemizin müellifi eş-Şirvânî, aynı bilgileri "El-Memtüriyye" başlığı altında ayrı bir fırka hüviyetiyle nakletmektedir.

14 Bütün nüshalarda ve *İtikâdât*, 54: "Eş-Şumtıyye". Ancak fırkanın meşhur olmuş adı "Eş-Şumeytiyye"dir. Krş.: *El-Milel*, 1/167; *el-Fark*, 39.

15 D, M: mezhebleri.

16 M: bi'l-hağ.

6) El-İsmâ'liyye:

Bü tâ'ife¹, imâm 'ale'l-hak (M / 236 a) Ca'fer oğli İsmâ'îl İdî, dîrler. Lakin İsmâ'îl, İmâm Ca'fer hayâtunda vefât İtdükde² imâmet kârdâşuna^{2a} intikâl İtdî', dîrler. Bü tâ'ifeye Melâhide'i İsmâ'liyye derler; ve dahî Kârâmta⁴ dîrler.⁵

7) El-Mubârekiyye⁶:

Bü tâ'ife derler ki:⁷ İsmâ'îl bin Ca'fer vâlidinüñ hayâtunda (D / 7 b) vefât etdükde,⁸ imâmet birâderlerine intikâl etmedi; belki şulbî¹⁰ oğli Muhammede intikâl eyledi.¹¹

8) El-Memtûriyye¹²:

Bü tâ'ife dîrler ki, İmâm Mûsâ bin Ca'fer vefât etmemişdür;¹³ belki ğâyibdür.¹⁴ Ve bü tâ'ifeye (S / 101 b) Memtûriyye dîmege sebeb bûdur ki, mezheblerin âşikâre¹⁵ etdükde,¹⁶ bir kavim¹⁷ bü tâ'ifeye¹⁸ dîdiler ki:¹⁹ (ما اتمم الا كلاب مطورة),²⁰ ya'nî[siz]²¹ rekâket-i mezhebde yağmürda yaş ölmüş İtler gibîsüz, dîmekdür.

1 S: tâ'ifenün İ'tikâdi.

2 S: etdî. Maamafih Sivas nüshasında, "neseha" kaydıyla, kenarda "etdükde" kelimesi de konmuştur.

2a S, D, M: kârındaşlarına.

3 S: etdî.

4 M: Kârâbit.

5 D: ve dahî Kârâmta dahî dîrler. Fırkayı krş.: İ'tikâdât, 54; el-Milel, 1/167; el-Fark, 39.

6 İ'tikâdât, 54 ve el-Fark, 40, fırkayı aynı bilgilerle ayrı başlıklar altında incelerler. El-Milel, 1/168 ise, "El-İsmâ'liyye" içinde ayrıca ele alır.

7 B'de bu kelime yoktur.

8 B, M: İtdükde; D: İtdükde.

9 B, S, D: İtmedî.

10 M: soñra.

11 S: etdî.

12 Krş.: İ'tikâdât, 54; el-Milel, 1/169; el-Fark, 40: El-Müseviyye'nin sonunda "el-Mem tûra" adıyla.

13 B, D, S: İtmemişdür.

14 D, M: ğâyibdür dîrler.

15 B, D: âşikâr.

16 B, M: İtdükde; D: İtdüklerinde.

17 D: tâ'yife.

18 D: kavme.

19 M: dîrler.

20 "Sizler ancak yağmura tutulmuş köpeklersiniz."

21 S, M, D.

9) El-Akta'iyye¹:

Bü tã'ife Mûsâ bin Ca'fer kat'a(n) vefât itmemişdür, derler. Anıñçün bñnlãra² Akta'iyye³ dñrler.

10 El-Vakıfiyye⁴:

Bü tã'ife İmâm Muhammed Taķı, ki 'Alı bin Mûsâ er-Rızãnu⁵ kñçük öglñdur, imâmetine kã'illerdür; ammâ 'Alı bin Mûsâ [er-Rızã]⁶ şãnında tevakkuf iderler, imâmetine kat' itmezler.⁷

11) El-Ca'feriyye⁸:

Bü tã'ife İmâm Hasan-ı (T/2b) 'Askeriden şoñra imâmet, birãderi Ca'fere intikãl itdñ, dñrler.

12) El-İntizãriyye⁹:

Bü tãyife¹⁰ derler ki: (M/236 b) İmâm bi'l-ħaķ Muhammed bin el-Hasan el-'Askeridür; ğãyibdür; ğurucı [müterakķab¹¹ ve muntazardur].¹² Bü tã'ife katında imâm-ı zamãn (B/142 b) ğayãtdadur; lakin zãhır degñldür, ğãyibdür, zuhür itse gerek.¹³ Ve mezbür imâm,¹⁴ evlãd-ı 'All-nũñ òn ikincisidür. Mehdı dñdükleri bñdur, derler. Ve namãzda teşeh-hñdde Et.¹⁵ Tahıyyãt yerine bñni òķñrlar: اللهم صلى على محمد المصطفى وعلى المرتضى وفاطمة الزهراء وخديجة الكبرى والحسن الرضا والحسين المقتول بكر بلاء و زين العابدين و محمد بن [على] الباقر و جعفر بن محمد الصادق و موسى بن جعفر الكاظم وعلى بن موسى الرضا و محمد بن على

1 Kaynaklardaki meşhur adı: "El-Kat'iyye". Krş.: *El-Farķ*, 40; *el-Milel*, 1/169 "El-Müseviyye" içinde; *I'tikãdãt*, 54, "Mûsâ bin Ca'fer'in davetine son verdiler" der ki, bu yanlıştır.

2 S: bñnlãra.

3 M daha doĝru olarak, "Kat'iyye".

4 Krş.: *I'tikãdãt*, 55; *el-Milel*, 1/169.

5 D: 'Alı Mûsâ er-Rızã Ğãzetlerñnũñ.

6 S.

7 D: kat'ı cezm itmezler.

8 Krş.: *I'tikãdãt*, 55; *el-Milel*, 1/171: El-İsnã-'Aşeriyye içinde üçñncü fırka olarak.

9 Krş.: *I'tikãdãt*, 55- hemen hemen aynı bilgilerle; *el-Milel*, 1/169 vd.

10 B: bñnlãr; S: kavim.

11 T: müterakķabdur; D: yine zuhürü müterakķabdur.

12 S, M'de yok. Yerine B'de, "bü tã'ife" sözleri, müstensih tarafından iki defa yazılmıştır.

13 D, M: gerekdür.

14 D: imâm-ı mezkür.

15 S'de yok.

التقى و على بن محمد النقي والحسن بن علي الزكي و محمد بن [ا] ²
حسن العسكري الامام في العالم المنتظر ³

Ve Revâfız bû ön dõrt kimesneye, ⁴ dîrler; ve ön ikîsine, (دوازده امام) ⁵ dîrler. Ve cümle şahâbe'î 'izâm⁶ -rîzvânü'l-lahi 'aleyhim ecma'în⁷ -ikfâr iderler;⁸ ve derler ki: "Cümle şahâbe⁹ Peygamber 'aleyhi's-selâmdan¹⁰ (S/102 a) sonra kâfir öldilar, illâ 'Alî ve Fâtîma ve Hasan ve Hüseyin¹¹ ve 'Ammâr ve Selmân ve Ebü ve Zer¹² ve Mikdâd ve Bilâl ve Şuheyb." Ve bir¹³ tâ'ife [yine]¹⁴ Revâfızdan

1 B'de "ibn" yok.

2 M.

3 T, B bu kısmı şöyle bitirir: "dur ve de...". D farklı olarak şunu verir:

(اللهم صلى على محمد المصطفى وعلى المرتضى وبتول فاطمة الزهراء
وخديجة الكبرى والسبطين الحسن الرضا و الحسين الشهيد بكريلاء صلى على
زين العباد والباقر محمد و الصادق جعفر و الكاظم موسى و الرضا على و النقي
محمد و النقي على و الزكي العسكر الحسن و صلى على حجة الله القايم الخلف
(D/8 a) الصالح الامام المنتظر المرضي صاحب الزمان وقاطع البرهان وخليفة
الرحمن ومظهر الايمان وسيد الانس والجان صلوات الله وسلامه على
نبينا محمد وآله اجمعين الطيبين الطاهرين وسلم تسليماً كثيراً كثيراً .)

Metne aldığımız duânın Türkçesi şöyledir: "Ey Allah'ım! Muhammed Mustafa Ali el-Murtazâ, Fâtımatu'z-Zehrâ, Hatıçetu'l-Kubrâ, Hasan er-Ruzâ, Kerbelâ'da öldürülen el-Hüseyin, Zeyne'l-Âbidîn, Muhammed b. Ali el-Bâkır, Câfer b. Muhammed es-Sâdık, Mûsâ b. Câfer el-Kâzım, Ali b. Mûsâ er-Ruzâ, Muhammed b. Ali et-Takî, Ali b. Muhammed en-Nakî, Hasan b. Ali ez-Zekî, beklenen âlemde imam olan Muhammed b. Hasan el-Askerî'ye selât eyle!"

4 "Çehârde ma'sûm" - "Ondört mâsûm".

5 "Duvâzde imâm"- "Oniki İmam".

6 D: ve cümlet(en) aşhâb-ı kirâmî rîzvânü'l-lahi te'âlâ 'aleyhim ecma'în; S: "hâzret-lerin". Ayrıca "ecma'în"den sonra bir daha tekrar eder.

7 M'de yok.

8 D: İdûb kamûsuna la'n İderler.

9 D: aşhâb.

10 D'de yok; M: 'aleyhi's-salâtu ve's-selâmdan.

11 D: İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin.

12 D: Ebü Zer Cifârî.

13 M: bû.

14 S, M.

dirlere ki:¹ “Şoñra Ebü Zer (M/237 a) ve Bilâl ve Mikdâd ve Şuheyb dañi -hâşâ- kâfir öldiler; ve ‘Ammâr ile Selmândan gayri müslümân kâlmadı”.²

Ve tavâ’if-i İmâmiyye bû mezkûr olan tavâ’ife münhaşır degüldür [ve]³ dañi ziyâdedür; hattâ İmâm Fañru’d-Dîn Râzî hazretleri buyürür ki:⁴ “Ba’zı kütüb-i Revâfızda fırka’i İmâmiyye yetmiş üç fırka yazmışlardır.”⁵

C) Emmâ'l-GULÂT:⁶ Bû tâ’ife ön sekiz fırkadurlar. Sâ’ir fırak-ı Şi’a bünları⁷ ikfâr iderler; belki cemî^{7a} fırak-ı Şi’a birbirin ikfâr iderler. (لَعْنَمِ اللّٰهِ وَاَعْدَائِهِمْ جَهَنَّمَ وَسَائِثَ مَصِيرًا)⁸

1) Es-Sebe’iyye⁹:

Bû tâ’ife ‘Abdu’l-lah bin Sebâ etbâ’idür. Ve mezbûr ‘Abdu’l-lah, Hazret-i ‘Alî ‘aşırında idî. Bir kerre ‘Aliye¹⁰ didi ki: (يا علي أنت الآله) (Öyle didikde,¹² mezbûri Hazret-i ‘Alî¹³ nefy-i beled idüb,¹⁴ Medâyine¹⁵ (D/8 b) sürdü.

Ve bû tâ’ifenün i’tikâdları¹⁶ bûdur ki, Hazret-i ‘Alî vefât etmedi.¹⁷ Ve mañtûl dañi ölmadı. Ve ‘Alî şüretünde bir şeytân muşavver ölmüş

1 D bu cümleyi farklı verir: “Ve bünlerden bir tayife dañi dirlere ki.”

2 D: “ve ‘Ammâr” şeklinde başlayan cümleyi farklı verir: “aşhâb-ı kibar ve ‘umûm en-şârdan ancak Selmân ile ‘Ammâr İslâm üzere kaldılar.”

3 D, M.

4 Krş.: İ’tikâdât, 56.

5 M: yazmışlar.

6 “Gulât’a (Aşırılar) gelince..”.

7 S, D, M: bülâri.

7a B, S, M, D: cümle.

8 “Allah onlara lânet etmiş ve onlara cehennemi hazırlamıştır; ve orası ne kötü bir dö-nüş yeridir!” Krş.: Feth(48), 6.

9 Krş.: İ’tikâdât, 57; el-Milel, 1/174; el-Farq, 143.

10 D: Hazret-i ‘Aliye.

11 “Ey Ali! Sen gerçekten tanrısın.”

12 D’de yok; M: didi ki; B, S: didi.

13 D: “Hazret-i ‘Ali mezbûri hûdmetünden dür eyledi”. Müstensih, “eyledi” kelimesinin hemen altına, bir de “İdüb” kelimesini yazmıştır.

14 D: İtdî ve.

15 B: Medâyineye.

16 D, S, M: i’tikâdi

17 B, D, S: İtmedi.

İdî.¹ İbn Mülcem öl şeytânî katl eyledi Ve 'Alî², hâlâ cevî-i semâda, sihâbdadur. Ve ra'd 'Alî'nün şavtidur; ve berķ anuâ sûtîdur.³ Ve 'Alî yine bir daħî arzâ nuzûl itse gerek;⁴ ve vech-i arzî 'adl ile mâ-lâ-mâl itse gerek⁵. (M/ 237 b) Ve bû tã'ife her kaçan gök gürlöse,⁶ (عليك السلام) (يا علي⁷ dîrler.

2) El-Benâniyye:

Bû tã'ife Benân bin Sem'an el-Yehûdî⁸ etbã'idür. Bû tã'ife dîrler ki: Haķ Te'âlâ insân şüretünde İdî. Cümle a'zâsi fenâ ve ma'dûm⁹ öldi, illâ yûzi kãldi. (كل من عليها فان ويبقى وجهه) (A/ 102 b) (ربك ذوالجلال والاکرام)¹⁰ bûna¹¹ işâretdür, dîrler. Ve i'tikãdları bûdur ki, Allah Te'âlâ, 'Alide ve evlãd-ı 'Alide hulûl itmişdür.¹² Hãzret-i Cibril¹³ nitekim¹⁴ Dihye'i Kelbî şüretünde Nebî 'aleyhi's-selâm hãzretlerine¹⁵ gelürdi. Haķ Te'âlâ¹⁶ daħî evlãd-ı 'Alî şüretünde zãhir ölmãķ cã'izdür. (B/ 143 a) Ve hâlâ fı-zamãninã ölan Revãfiz bû i'tikãd üzrelerdür¹⁷ ki, 'an'ane ile hâlâ Haķ Te'âlâ şãhlari¹⁸ ölon mülhid şüretünde tecelli ider. Anuñcün ma'bûd gibi [aña]¹⁹ secde iderler ve²⁰ cemî' nesneyi²¹ şãhlarına nisbet iderler; hãşã añi

1 D, M: olmuşdı.

2 D: Hãzret-i 'Alî.

3 S, M, D: ya'nî kaçısıdır.

4 D: gerekdür.

5 D, S: gerekdür.

6 D: bu kısmı şöyle verir: "Her kaçan gök gürlöse bû tãyife..."

7 "Selâm sana olsun ey Ali!"

8 Fırkanın ve kurucusunun kaynaklardaki meşhur adı "El-Beyâniyye" ve "Beyânbin Sem'an et-Temîml"dir. Krş.: *El-Milel*, 1/152; *el-Fark*, 145. Öyle görünüyor ki, müellifimiz, Faħru'd-Din er-Rãzî'nin verdiği "El-Benâniyye" ve "Benân bin İsmâ'ıl el-Hindî" şeklini tercih etmiştir. Bk.: *İ'tikãdat*, 57.

9 B: mün'adim.

10 Raħmãn(55), 26-27: "Yeryüzünde bulunan her şey fanidir; ancak Yüce ve cömert olan Rabbinin yüzü (varlığı) bãktir."

11 D: bû ma'nãya.

12 M: etmişdür.

13 D, S: 'a.m.

14 D: nitekim Hãzret-i Cebra'ıl 'aleyhi's-selâm; S, M: nitekim.

15 D: Hãzret-i Resûl-i Ekrem salla'l-lahu 'aleyhi ve sellem hãzretüne.

16 D: Haķ Subhãnehu ve Te'âlâ.

17 S: üzredür.

18 D: hãşã şãhlari.

19 S, M, D.

20 S, M, D: İdûb.

21 S,D: nesne'i.

tengri¹ bilürler. Ve bû tâ'ife gibi eşedd-i küfr(an)² hiç bir tâ'ife yokdur. Yehüd ve Naşarâ ve sâ'ir fırak-ı kefereden bünlar eşedlerdür. Ve bün-laruñ izâlesi ehemmi-mühimmât-dandır.³ Ve 'ulemâ'i İslâm bi-esrihim⁴ bünlaruñ küfründe⁵ tevaqquf itmemişlerdür.⁶ (D/9 a) Ve bünlaruñ⁷ dîn-i islâma zararları, sâ'ir kefereden ziyâdedür. Aşlâ ahkâm-ı şer'iyeden bir nesneye kâ'il degillerdür.⁸ (M/238 a) Ve bünlaruñ⁹ ahvâlüne vâkıf olan kimesne aşlâ şânlarında tevaqquf itmez.¹⁰

3) El-Ḥattâbiyye¹¹:

Bû tâ'ife Ebû'l-Ḥattâb el-Esedî etbâ'îdür. Dîrler ki: Evlâd-ı 'Alî cümle enbiyâ idî.¹² Ve ma'a-hazâ Allah Te'âlâ 'Alîde ve soñra¹³ Ḥasan ve Hüseyinde ve Zeyne'l-Ābidinde ve Muḥammed Bâkırdâ ve Ca'fer Sâdıkdâ hulûl itmiş idî¹⁴; her biri tengri¹⁵ idî, hattâ Ebû'l-Ḥattâb, ki bû¹⁶ melâ'înüñ re'îsi idî, etbâ'î ile¹⁷ İmâm Ca'fere tengri¹⁸ gibi 'ibâdet ve secde iderler idî.¹⁹ İmâm Ca'fer bünî istimâ' etdükde,²⁰ mezbûrlara la'net öküdî.²¹ Mel'ün mezbûr bünî göricek, İmâm Ca'fere ren-cide öldi²² ve didi ki: Şimdi²³ Allah Te'âlâ (S/103 a) İmâm Ca'ferden buruc etdi,²⁴ baña hulûl etdi.²⁵ Ḥalâ ben ândan kâmil ve müsteḥakk-ı

1 S, M, D: tañri.

2 S: eşedd-i küfr; M: eşedd-i kefer.

3 D: ehemmi-mühimmât-ı dîndendür; M: ehemmi-mühimmât-ı dîndür.

4 B: bi-esrihim.

5 D: küfürlerinde.

6 M: etmemişlerdür.

7 S'de devamla "vücüdî".

8 D: ölmazlar.

9 M: bünlaruñ.

10 D: itmâz; m: etmez.

11 Krş.: *İ'tikâdât*, 58: El-Ḥattâbiyye; *el-Milel*, 1/179 ve *el-Fark*, 150: El-Ḥattâbiyye.

12 D, M: idîler.

13 D: 'Alîden soñra.

14 M: etmişdi; S, D: itmişdi.

15 S, M: tañri; D: bünlaruñ herbiri tengri.

16 S, M'de yok.

17 D, M: etbâ'ile.

18 S, M: tañri.

19 S, M: iderlerdi.

20 D: itdükde; B, S, M: itdükde.

21 B, S, M, D: öküdi.

22 D: ölüb.

23 D'de yok.

24 B: itdi; D: idüb.

25 B, D: itdi.

‘ibâdetüm, dîdî. Soñra mel‘ûnî katl etdiler.¹ Bū kavim kendü tâ‘ifeleri içün² şehâdet-i zürî³ tecvîz iderler. Ve cennet, na‘îm-î dünyâ ve cehen-nem, âlâm-ı dünyâdur, dîrler.

4) El-Muğiriyye:

Bū tâ‘ife Muğîr [e] bin Sa‘îd el-İclî⁴ etbâ‘îdür. Dîrler ki: Allah Te‘âlâ cism-i nûrânîdür; insân şüretündedir; ve bâşunda nûrdan bir tâc vârdur. (خلق الله آدم على صورته)⁵ būnâ işâretdür, dîrler. Hâzret-i ‘Alî zamânında bū tâ‘ife zuhûr itdi.⁶ Hâzret-i ‘Alîye - hâşâ -, “Sen⁷ tañrîsun”⁸ (M/238 b) dîdiler. Hâzret-i ‘Alî bûnlaruñ bir kaçını tûtüb⁹ neft ile âteşe yâkdî.

5) El-Manşûriyye¹⁰:

Bū tâ‘ife Ebû Manşûr el-İclî etbâ‘îdür. Dîrler ki: Rusul ebede(n) munkatı^c ölmâz.^{10a} Ve cennet öl [kimesneyedür]¹¹ ki, Allah Te‘âlâ bize aña*muhabbet itmek¹² emr etmişdür,¹³ ‘Alî ve¹⁴ evlâdî gibi; (D/9 b) ve nâr öl [kimesneyedür] ki,¹⁵ biz aña ‘adâvet¹⁶ ve buğz itmege me‘mûruz, Ebû Bekir ve ‘Ömer gibi. Ve bū melâ‘în katl-i nefsi ve zinâ ve livata‘î¹⁷ mübah bilürler.¹⁸

6) El-Cenâhiyye¹⁹:

Bū tâ‘ife ‘Abdu’l-lah bin Mu‘âviye bin ‘Abdi’l-lah bin Ca‘fer zî’l-

1 S, B: katl etdi; D, M: itdiler.

2 S: tâ‘ifeleriçün; D; M: tâ‘ifesçün.

3 B: şehâdet-i rûzî; M: şehâdet-i rûrî.

4 D: Muğîr bin Sa‘îd bin el-İclî. Krş.: *İtikâdât*, 58; *el-Milel*, 1/176; *el-Fark*, 146.

5 “Allah, Âdemi Kendi suretinde yarattı.” Bu, ashnda bir Tevrat cümlesidir. Bk. Tekvin, 1/27. Ayr. Krş.: Buhârî, *İstizân* (İst. 1315), 7/125; Muslim, *Şifatu’l-Cenne* (İst. 1333), 8/149; İbn Kuteybe, *Te’vilu Muhtelifi’l-Hadis* (Beyrut 1972), 8.

6 T, M: etdi.

7 B, D, M:

8 B, D: tengrisün.

9 D’de yok.

10 Krş.: *İtikâdât*, 58; *el-Milel*, 1/178; *el-Fark*, 149.

10a B, S, M, D: ölmaz.

11 S, M.; D: kimesnenüñdür; T, B: kimesnedür.

12 S, M: itmege.

13 B, S, D, M: itmişdür.

14 S, M’de yok.

15 T, B: kimesnedür ki; ** işaretleri arasındaki kısım M’de yok.

16 D: ‘adâvet itmege.

17 S, M, D: livata‘î cümle.

18 M: bilür.

19 Krş.: *İtikâdât*, 59; *el-Fark*, 150.

cenâheyn etbâ'îdür. Ve bû melâ'în tenâsühlerdür, ya'ni ervâh ehdânda birbirinden birbirine intikâl iderler, derler.¹ Ve rûhu'l-lah Hâzret-i Âdem nebîde idî; soñra Şîse² intikâl eyledi; ve³ soñra sâ'ir enbiyâya [‘ale't-tertib]⁴ intikâl eyledi; vâhîde(n) ba'de vâhîd(in) tâ 'Alî ve evlâd-ı [selâsesine]^{4a} müntakîl öldî, hâlâ mezbûr 'Abdu'l-laha intikâl itmişdür⁵, derler. Ve bû tâ'ifenüñ mezhebî bûdur ki, insân imâm-ı zamanî olan kimesneye ma'rifet hâşıl etdükden⁶ soñra, hiç tâ'at⁷ ve 'ibâdet itmek⁸ lâzım degüldür, <dîrler.>^{8a}.

(B/143 b) 7) El-Mufavvîza⁹:

Bû bir (S/103 b) kavimdür. Mezheb¹⁰ ve i'tikâdları bûdur ki, Rabbu'l-‘İzze evvelâ¹¹ Hâzret-i 'Alî ve evlâdınıñ halk etdi^{11a}; ve¹² soñra sâ'ir maahlükâtî bûnlara¹³ tefvîz itdi.¹⁴ Pes semâvât ve arzîn ve mâ-fihimâ bû cümle'i 'Alî ve [evlâd-ı]¹⁵ 'Alî halk etmişdür.¹⁶ Rükû'da (سبحان) (سبحان ربى العظيم) den murâd¹⁷ 'Alîdür¹⁸; ve sücûdda (M/239 a) (سبحان ربى الاعلى) dan murâd Rabbu'l-‘İzzedür, dîrler.

8) El-Kâmilîyye¹⁹:

Bû tâ'ife Ebû Kâmil etbâ'îdür. Cümle şahâbe'i 'izâmî²⁰ ikfâr iderler ki, niçün Hâzret-i 'Alînün bey'atın terk idüb Hâzret-i Ebî Bekire bey'at

1 D: Iderler; B, S, M: Ider dîrler.

2 B, M: Şite; D: Hâzret-i Şîşe.

3 S'de yok.

4 D.

4a T: selasesine.

5 M: etmişdür.

6 D: İtdükden; M: İtdükde.

7 D: dâ'ât.

8 M: etmek.

8a B, S, M, D'de yok.

9 M: el-Mu'avvîziyye. Krş.: İ'tikâdât, 59; el-Fark, 153.

10 D: bû kavmün mezhebleri.

11 M: evvel.

11a B, S, M, D: itdi.

12 D, S'de yok.

13 S, M: bûnlara.

14 B, S: etdi.

15 B, S, D.; M: evlâdi; T: evlâ.

16 S: İtmişdür; D: İtmişlerdür.

17 D'de yok.

18 S, D, M: 'Alîdür.

19 Krş.: İ'tikâdât, 59; el-Fark, 152.

20 D: kibârî.

etdiler¹. Ve Hâzret-i ‘Aliyi de² ikfâr iderler ki, niçün hakkın³ taleb idüb aşhâb ile cenk etmedi, dîrler.⁴

9) El-Ğurâbiyye⁵:

Bü tâ’ife derler ki⁶: Hâk Te‘âlâ (D/10 a) Cebra’îl⁷ ile nübüvvet ve risâleti⁸ Aliye göndermiş idi; lakin ‘Alî ile Muhammed ‘aleyhi’s-selâm⁹ birbirine¹⁰ şebih olmağla¹¹; nitekim¹² gurâb gurâba ve zebâb zebâba¹³ şebihdür; fark idemeyüb sehve(n) nübüvveti Muhammed ‘aleyhi’s-selâma¹⁴ götürdi. Ânünçün Hâzret-i Cebra’île¹⁵ hâşâ la‘n iderler¹⁶.

10) El-Yünusiyye¹⁷:

Bü tâ’ife dîrler ki: Cebra’îl¹⁸ Muhammed ‘aleyhi’s-selâm¹⁹ ile döst ve muşâhib olmağla²⁰ kaçde(n) risâlet ve nübüvveti,²¹ ki ‘Alinün hakkı idi, ândan şarf idüb Muhammede iletdi. Bü tâ’ife dahî Cebra’île²² sebb ve la‘n iderler. (لعنهم الله)²³. Ve bü tâ’ifenün mezhebî bûdur ki, Hâk Te‘âlâ ‘arş üzerinde otürür, ve²⁴ melâ’ike âni ‘arş ile bile²⁵ kâldürürler²⁶.

1 B, S, D: İtdîler.

2 D: dahî.

3 D,M: hakkın.

4 B, D: İtmedi; S, M: “dîrler” yok.

5 Krş.: *İtikâdât*, 59; *el-Fark*, 152.

6 D: dîr ki; T: derler ki.

7 M: Cebra’îl; B, S, D: Cibrîl.

8 M: رسالہ (?).

9 S: ‘a.m.

10 D: birbirlerine.

11 S: ölmak ile; B: olmağile.

12 D: nitekim; S: nitekim; B: nitekim.

13 M: زبان زبانہ

14 D: Hâzret-i Muhammed şalla’l-lahu ‘aleyhi ve sellem.

15 B, D: Cibrîle; M: Cebra’île.

16 B: ider.

17 Sivas nüshasında kenarda “El-Yünusiyye”. Ama metin içinde “El-Burnusiyye”. *İtikâdât* (s. 60), aynı bilgileri fırka adı vermeksizin nakleder. Ayr. Krş. *El-Müel*, 1/188; *el-Fark*, 43.

18 M: Cebra’îl; S, D: Cibrîl.

19 S, M: ‘a.m.

20 S: ölmak ile; D: olmağile.

21 S, M: nübüvvet.

22 B: Cibrîlî; D: hâşâ Cibrîlî.

23 M: la‘anehumu’l-lahu Te‘âlâ. (Allah onlara lânet etsin!).

24 M’de yok.

25 S’de yok.

26 D: kâldürürler dîrler.

11) Ez-Zemmiyye¹:

Bü tã'ife -hãşã- Nebî 'aleyhi's-selâmî² zemm iderler ki, 'Alî tengri³ idi. Muhammedî gönderdi ki halkı⁴ (M/239 b) tañriya⁵ da'vet ide. Muhammed halkı 'Aliye da'vet etmedi,⁶ kendî⁷ nefsine da'vet etdi, dirler⁸.

12) El-Muhtâriyye⁹:

Bü tã'ife dirler ki: Cebra'il¹⁰ risâleti¹¹ 'Aliye götürmüş idi,¹² lakin Muhammed¹³ 'Aliden büyük olmağla¹⁴ (S/104 a) 'Alî Muhammedden mu'avenet taleb eyledi. Ve Muhammed da'vete¹⁵ meşğul olub, halkı kendüye (T/3 a) da'vet itdi.¹⁶ Pes bü tã'ife'i mel'un¹⁷ dañi, bü cihetden¹⁸ -hãşã- Resül¹⁹ 'aleyhi's-selâma itãle-i lisân²⁰. Iderler²¹.

13) En-Nuşayriyye²²:

Bü tã'ife dirler ki: Allah Te'âlâ ba'zı²³ evkâtta 'Alide²⁴ hulül ider idi²⁵. Hayber kal'ası fethünde, ki 'Alî²⁶ kal'a kapûsunî kal' eyledi, (D/10 b) öl vakit Allah Te'âlâ aña hulül eylemiş idi,²⁷ kuvvet-i Rabbâniyye ile kal'-i bâb-ı Hayber²⁸ eyledi, ve illâ maqdûr-i beşer degül idi, dirler²⁹.

1 D, M: el-Muzemmiyye. Krş.: *el-Fark*, 153.

2 M: Nebî 'a.m.; D: Hâzret-i Resül-i Ekremî.

3 S, M: tañri.

4 M: ki bü halk.

5 B, D: tengriye.

6 B, S: itmedi; D: itmeyüb.

7 S, M, D: kendü.

8 D, S: itdi; M. S'de "dirler" yok.

9 *I'tikâdât*, 60'da başlıksız onuncu sırada.

10 M: Cebra'il; S,D: Cibril; S'de ayrıca "a.m."

11 B,D: götürmüşdi.

12 B: Muhammed 'aleyhi's-selâm; D: Muhammed sin hasebi ile.

13 S: olmağla; B: olmağla.

14 D,M: da'vet ile.

15 M: etdi.

16 S: mel'un.

17 "Bü cihetden" D'de yok.

18 S: Resülu'l-lah; M: Resül 'a.m.; D: Hâzret-i Resül-i Ekreme şalla'l-lahu 'aleyhi ve selleme.

19 S,M,D'de yok.

20 D: Iderler idi.

21 M: en-Naşrâniyye. Krş.: *I'tikâdât*, 61; *el-Milel*, 1/188.

22 B: ba'zı; D: ekşer.

23 D: Hâzret-i 'Alide.

25 S: Iderdi.

26 D: Hâzret-i 'Alî.

27 D: İtmişdi.

28 D: kal'i bâb-ı Kala' Hayber.

29 S: degüldi; D,M: degüldür. D ayrıca şu ilâvedebulunur: "ve bi'l-cümle 'Aliyi Allah bilürler. Gulât-ı Revâfızda Nuşayriyyeden eşedd tãyife ve el'an kavim nâdirdür."

14) El-İshâkıyye¹:

Bü tâ'ife katında Allah Te'âlâ² dâ'imâ 'Alide hülül itmişdi derler³. *Ve soñra evlâd-ı 'Alide hülül etdi⁴ dñrler*⁵. Ve dñrler ki: Çün⁶ 'Alî ve evlâd-ı 'Alî efzal-ı hâlâyıkdur.⁷ Hemîşe Hâk Te'âlâ ânlaruñ⁸ şüretünde zâhir ölü⁹; ve ânlaruñ¹⁰ lisânî ile tanattı¹¹ ider; ânlaruñ ellerile tütâr. Ve bi'l-cümle 'Alî¹² ve evlâdını tañridür,¹³ derler.^{13a} İmâm Fahrü'd-Dîn Râzî hazretleri buyürür ki¹⁴: "Nuşayriyye ve İshâkıyye Haleb ve Şâmda çökdür¹⁵."

15) El-Ezeliyye¹⁶:

Bü tâ'ife dñrler ki: 'Alî ve 'Ömer ikñside qadım ve ezeldür;¹⁷ (M/240 a) lakin 'Alî hayrdur¹⁸ ve 'Ömer şerdür,¹⁹ derler^{19a}.

(B/144 a) 16) El-Kerbiyye²⁰:

Bü tâ'ife Ebü Kerb [Ez-]Zarîr²¹ etbâfidür. Dñrler ki: 'Aliden soñra imâm, 'Alinün şulbî öglî ölan²² Muhammed Hanefiyye²³ idi. Hâlâ²⁴ he-

1 D: El-İshâkıyye. Krş.: *İ'tikâdât*, 61; *El-Milel*, 1/188; *el-Fark*, 130 vd.

2 D: Subhânehu ve Te'âlâ.

3 B: idi dñrler ve; M: etmiş idi dñrler ve; D: İtdi dñrler; s: İtmışdi derler.

4 B,M: İtdi.

5 ** işaretlere arasındaki kısım D'de yoktur.

6 S: çünki.

7 D: hâlâyıkdurlar.

8 D: ânlaruñ.

9 M: ölmak câ'izdür.

10 D: ânlaruñ.

11 S: nutk.

12 B: 'Aliyî.

13 B,D: tengridür.

13a B,S,M,D: dñrler.

14 D: buyürurlar ki. Bk.: *İ'tikâdât*, 61.

15 D bu cümleyi şöyle verir: "Nuşayriyye ve İshâkıyye eşedd-i küfre(n) vâki' ölüb Haleb ile Şâmda bü tâ'yife çökdür." Bu rivâyetteki "küfrün çokluğu" hususu *İ'tikâdât*'da söz konusu edilmemektedir.

16 Krş.: *İ'tikâdât*, 61.

17 D: 'Alî ile 'Ömer ikñsi bile ezeldürler.

18 D: hayr-ı mahzûdur.

19 S,D: şerirdür.

19a. B,S,M,D: dñrler.

20 Krş.: *İ'tikâdât*, 62; *el-Fark*, 62.

21 D,M: Ebü Kerb Hayrî.

22 M: ölan.

23 D: Hanefî.

24 D: hâliyâ.

nüz hayâtdadır; bir arslân¹ şâğında ve bir kaplân şölunda muhâfaza² iderler; ve ekşer taşlarda ölür, dirlir.

17) El-Hâşimiyye³:

Bü tâ'ife dirlir ki: Muhammed Hanefiyye⁴ vefât etdükte⁵, oğli Ebü Hâşim 'Abdu'l-lah bin Muhammed kâ'im maķâm ve imâm öldi. Soñra vefât itdükte⁶ vaşıyyet etdiki,⁷ bendenşoñra Muhammed bin 'Abdi'l-lah bin [el]-'Abbâs⁸ imâm ölsün. Ve mezbür Muhammedün etbâ'i Horasânda, Ebü Müslim şâhib-i da'vet⁹ idi, âdi ile,^{9a} halki da'vet (S/104 b) idüb hurüc etdiler¹⁰. Hilâfeti Benî Umeyyeden intizâ' idüb¹¹ hilâfeti (D/11 a) Benî 'Abbâsa¹² intikâl etdi,^{12a} ve beş yüz yıl miķdâri hilâfet hânedân-ı 'Abbâsda¹³ kâldi.

18) Er-Ravendiyye:

Bü tâ'ife Ebü Hureyre Ravendi¹⁴ etbâ'idür. Dirlir ki: İmâmet ve hilâfet, evlâd-ı 'Abbâs haķķi idi; ahiru'l-emr haķ müsteħaķķına vâşıl öldi¹⁵.

IV. EL-BÂBU'R-RÂBİ' Fİ FIRAKIL-MELÂHİDE¹⁶

Bü tâ'ife çöķdur; lakin meşhür olan¹⁷ yedi fırķadur:

1) El-Bâtıniyye¹⁸:

Bü tâ'ife hiç bir millete¹⁹ tâbi' degüldür. Nefy-i Şâni' ve inkâr-ı

1 B: aslân.

2 D: şölunda ölüb ânî muhâfazat.

3 Krş.: *F'ıķâdât*, 63; *el-Milel*, 1/150; *el-Fark*, 26 vd.

4 D: Hanife; M: Hanefi.

5 D: İtdükde; S: İtdükde.

6 B: İtdügi; D: İtdükde; S: etdügi zamânda.

7 B,S,D,M: İtdiki.

8 S,D,M.

9 S,M,D: şâhibu'd-da 'vet.

9a S,B,M,D: imdâdi ile.

10 B,D: İtdiler.

11 D: İdüb ândan.

12 D: Ben'l-'Abbâsa.

12a. S,M,D,B: İtdi.

13 D: 'Abbâsiyede bâki.

14 Krş.: *F'ıķâdât*, 63.

15 D: haķ merkezünde karar bıldı.

16 "Dördüncü Bab Mülhidlerin Fırķaları Hakkındadır".

17 S,M: meşhürî; D: meşhür.

18 Krş.: *F'ıķâdât*, 76.

19 M: millet.

haşır iderler. Ve bünların¹ ibtidā zuhūrī¹ bir hikāyete (M/240 b) mebnīdür. Pes münāsib öl hikāyeti bû maqāmda irād etmekdür².

Hikāyet: Ba'zı tevārihde³ böyle mestürdür ki, Ehvāz nām vilāyet halkundan bir kimesne vār idi, 'Abdu'l-lah el-Meymūn el-Kaddāh nām. Ve mezbūr 'Abdu'l-lah zenādıkadan idi. Ve İmām Ca'fer Sādık hıdmetünde ölür idi ve ekşer evkātada⁴ Ca'fer Sādıkın oğlı İsmā'ile hıdmet ider idi⁵. Ve İsmā'il vefāt etdükden şoñra⁶ İsmā'ilün oğlı Muḥammedi bile kıldürub Mışır cānibine müteveccih öldi. Ve yolda mezbūr Muḥammed vefāt eyledi ve⁷ bir ḥāmile⁸ cāriyesi kıldı. Ve 'Abdu'l-lah meymūnün daḥi bir⁹ ḥāmile¹⁰ cāriyesi vār idi. Mezbūr 'Abdu'l-lah, Muḥammed bin İsmā'il¹¹ cāriyesün katl idüb, kendi cāriyesün¹² ānuñ cāriyesidür, didi. Şoñra cāriye'i mezbürenün bir oğlı mütevellid öldi. "Bü, Muḥammed bin İsmā'il¹² oğlıdur ve imām-ı zamāndur," deyü¹³ halkı igvā etdi¹⁴. Ve bir cemā'at-ı a'dāy-ı dīn-i islāmiyyeden ki, aşılda mü'lük-i 'acem [evlādundan idiler];¹⁶ ve 'adāvet-i dīniyye qalbleründe rāsih idi, mezbüre tābi' öldilar. Ve halkı bû tarīk ile izlāl idüb, diyār-ı Magribde ve Mışırdı ve İskenderiyyede bû zalālet şayi' öldi; (S/105 a) ve etrāf-ı 'āleme¹⁷ (D/11 b) dā'iler perākende eylediler. Âḥiru'l-emr bû tā'ifeden (M/241 a) Mehdī nāmında bir kimesne [Mışıra]¹⁸ şāh öldi.¹⁹ Ândan şoñra Kā'im²⁰ Maqām nām bir²¹ kimesne pādışāh öldi²². Nesle(n) ba'de nesl(in) tā növbet-i saltanat Müstenşıra geldi. Ḥasan Şabbāḥ, ki

1 D: bünların.

2 D: zuhūrları.

3 B,S,M: itmekdür; D bu cümleyi şöyle verir: "Bü taqdirde öl hikāyeti irād lazımdur".

4 S,M,D: ba'zı tevārih-i mu'teberede.

5 B,S'de cümle başından bu kısma kadarki ifade yok.

6 S,M: iderdi.

7 D: İtdükden şoñra; T'de "şoñra" mükerrer.

8 S'de yok.

9 S,M: ḥāmil

10 M'de yok.

11 D,M: Muḥammedün

11a B,S,M,D: kendü cāriyesünl.

12 M: Muḥammedi İsmā'ilün; D: Muḥammed bin İsmā'il bin İmām Ca'fer.

13 S: diyü.

14 B,S,D: itdi.

16 S,M,D.: T,B: evlādundandır; "İdiler" yok.

17 S,M.: 'ālemde.

18 S,D.: T,B'de yok; M: Mışırdı.

19 S,M,D: pādışāh öldi.

20 S,D,M: kāyim.

21 B'de yok.

22 M: bu cümleyi şöyle verir: Ândan şoñra Kā'im nāmına bir kimesne pādışāh öldi.

re'isi melâhîde idî, mezbûrdan icâzet taleb idüb, diyâr-ı 'aceme gelüb halkı küfür ve zendaçaya¹ irşâd eyledi. Âhiru'l-emr diyâr-ı 'acemde fitne'î melâhîde bir mertebeye vâsıl öldi ki,² selâtin-ı islâm cümle muztarib³ ölüb, ekşeri melâhîdeye mağlûb⁵ ve ba'zısı dahî tarik-i şulh ve⁶ müdaheneye sâlik öldilar. Âhiru'l-emr Hülâgü Hân Cingizî⁷ ma'a kefer gelüb, diyâr-ı islâmî melâhîdeden istihlâş⁸ (B/144 b) ve mezbûrları istişâl eyledi. (لن الله القاتل والمقتول)⁹.

2) eş-Şabbâhiyye¹⁰:

Bü tâ'ife Hasan Şabbâh¹¹ etbâ'idür. İ'tikâdât-ı fâsîdelerînüñ menbâsi hü mes'eledür ki¹², derler ki¹³ eger 'akl kâfidür,¹⁴ pes hiç kimseye¹⁵ i'tirâz vârid degüldür; eger kâfi degül ise,¹⁶ pes [imâm-ı zamâna]¹⁷ iktidâ lâzımdur.

El-Cevâb¹⁸: Eger 'akl lâzım degül ise, mücerred imâm ile hâk bâtildan niçe mütemeyyiz ölür; eger 'akl lâzım ise, imâma ne ihtiyâc?

3) En-Nâşriyye:

Bü tâ'ife Nâşır Husrev etvâ'idür. Mezbûr Nâşır, Şeyh Ebü 'Alî Sînâ şâgirdleründendir. Hâkîm ve fâzıl idî¹⁹. Eş'arundan [râyiha'î]²⁰ ilhâd ve zendaça istişmâm olunmağla²¹ çok kimesnenüñ (M/241 b) zalâl²² ve ilhâduna bâ'is olmuşdur²³.

1 D: zendaça ve ilhâda.

2 D: vârdi ki.

3 S,D,M: muztarr.

5 B: mağlûb ölüb.

6 D'de yok.

7 M: Çingiz.

8 M: istihlâsi

9 "Allah, öldürene de öldürülene de lânet etsin!"

10 S: "eş-Sânî eş-Şabbâhiyye fi fırakı'l-melâhîde." Fırkayı krş.: İ'tikâdât, 78.

11 B: Hasan bin Şabbâh.

12 M'de "ki" yok.

13 B: dîrler ki; S: derler; D ve M'de "dîrler ki" yok.

14 D,M: 'akl eger kâfidür.

15 B: klmseye; D,M: kimesneye.

16 D,M: degüldür.

17 S,M,D.: B: imâm-ı zamân evlâdına; T: imâm-ı zamân ölân.

18 D: El-Cevâb biz dîriz ki...

19 D: hâkîm idî ve bigâyet fâzıl idî; S'de "ve" yok.

20 S,D.;M: râsiha'î.

21 S: olunmakîle.

22 D: zalâletüne; M: zalâlete.

23 Krş.: İ'tikâdât, 78;

4) El-Ḳarāmiṭa¹:

Bü tā'ife Ḥamdān Karmat² etbā'idür. Başra ve Küfe³ ve öl cānib-lerde [du'āt-ı]^{3a} melāhideden idī⁴. Ḥalk-ı keşir ānū⁵ sebebi ile ilhād ve zendakaya zāhib öldilər. Ve öl diyāra⁶ (D/12 a) bir mertebe müstevli öldilər ki, hūlefā'i 'Abbāsiyye bile, (S/105 b) mezbūrlardan⁷ aḫz-u-intikāma kādir ölmədilər; ḥattā Ḳarāmiṭa bir sene vārüb 'Arafātda ḥüccāc bāşüb⁸ katl-i'ām etdiler⁹ vārüb Mekkede¹⁰ Beyt-i Şerif etrafında, müs-lümānlardan halk-ı keşir¹¹ katl idüb, Ḥaceru'l-Esvedi yerinden çıkārüb, götürüb¹² Küfede bir mezbeleye bıraktılar. Yigirmi dört yıl Ḥaceru'l-Esved ānda kıldı. Âḫiru'l-emr Sultān Tuğrul Beg Selcūki¹³ Bağdāda¹⁴ gelüb, mezbūr Ḳarāmiṭa'ı müste'şal idüb, Ḥaceru'l-Esvedi yine mahallüne¹⁵ naql eylediler¹⁶.

5) El-Bābekiyye¹⁸:

Bü tā'ife Bābek [el-Hurremi] etbā'idür. Mezbūr Bābek, bir ednā kimesne idī. Azerbāycānda zuhūr eyledi¹⁹. Mürür-i eyyām ile²⁰ kuvvet bülüb, üzerine cem'-i keşir cem' öldi²¹. Defe'ätle²² asker-i islām vārüb²³,

1 Krş.: *I'ükkādāt*, 79;.

2 S: Ḳarmatı; M: Ḳarāmiṭa.

3 B: Küfede.

3a B,S,D,M.;T: tuğüt-i.

4 D: idiler.

5 D: ünlaruñ; S: ānūñ.

6 D,M: diyārda.

7 S,D,M: mezbūrundan.

8 B: başüb.

9 B: İtdiler; S,D,M: idüb.

10 D: Mekke'i Mükerrerede.

11 D,M: cemm-i gaffr.

12 S, götürüb.

13 D: Selcūki

14 D: Bağdād.

15 M'de "yine" yok; D: yine yerine.

16 D: eyledi; S: etdiler. S,M ayrıca şunu ekler: Naql olunūr ki, Ḥaceru'l-Esvedi Ḳarāmiṭa Küfeye İletdiklerinde, kırk deve ḥamlinde 'āciz öldi; mahallüne naql olundukda, bir deve āsān ḥaml idī.

18 Krş.: *I'ükkādāt*, 79; *el-Fark*, 161.

19 D: bu cümleyi şöyle verir: "Azerbeycānda Merāga cānibünde zuhūr İtdi."

20 M: eyyāmla.

21 D: bir cem'i keşir müctem'i'ölüb.

22 S,D,M: defa'ätle.

23 M: üzerine vārüb.

ceng-i 'azîm öldi¹. Âhiru'l-emr Mu'taşım halife zamânunda² katl öldi.

6) El-Muḫanna'îyye³:

Bü tâ'ife Muḫanna'c etbâ'idür. Mezbür Muḫanna'c, Ebü Müslim, [şâhibu'd]-da'vet etbâ'undan⁴ İdi. Ebü Müslimden soñra nübüvvet da'vî⁵ eyledi. Çök⁶ kimesne kendüye tâbi'c öldi⁷. Âhiru'l-emr⁸ ulühiyyet (M/242 a) da'vâsın⁹ eyledi. Yevme(n) fe-yevme(n) fitnesi¹⁰ müştedd¹¹ öldi. Âhiru'l-emr¹² katl öldi.

7) Es-Seb'îyye¹³:

Bü tâ'ife dîrler ki: Devr yedîdür, ve semavât yedîdür, ve arz yedîdür, ve¹⁴ imâm yedîdür*, ve a'zâ yedîdür, ve cemi'c enbiyânuñ devri yedîdür;¹⁵ evvel Âdem ve vaşîsi Şîs;¹⁶ ikinci Nüh ve vaşîsi Sâm; üçüncü¹⁷ İbrâhîm ve vaşîsi İsmâ'îl; dördüncü Mûsâ ve vaşîsi Hârûn; beşinci Dâvud ve vaşîsi Suleymân; altıncı 'isâ ve vaşîsi Havâriyyûn; yedinci Muhammed ve vaşîsi 'Alîdür, derler^{17a}. (S/106 a) Ve e'imme dañi yedîdür, derler: 'Alî ve Hâsan ve Hüseyin ve (D/12 b) Zeyne'l-Âbidîn ve Muhammed el-Bâkır ve Ca'fer eş-Şâdık ve Muhammed bin¹⁸ İsmâ'îl¹⁹. Ve dañi derler ki: Maḫşûd-i²⁰ bi'şet-i enbiyâdan, ḫalâyıkı mertebe'i cismâ-

1 D: üzerİne vârdıklarunda inhiẓâm vİrdİ.

2 S,M,D: zamânİ

3 Krş.: *İ'tikâdât*, 79; *el-Fark*, 155.

4 M: etbâ'iden; T: Ebü Muslim ed-da'vet etbâ'idinden.

5 D: da'vâ-yı nübüvvet.

6 D: ve çök.

7 D: tâbi' İtdİ.

8 M'de yalnızca "âhir".

9 T,M: da'vâsın; D: da'vâsına başladı.

10 M'de yok.

11 M: müştet.

12 D: soñra.

13 Krş.: *İ'tikâdât*, 80.

14 S'de yok.

15** işaretleri arasındaki kısım D'de yoktur.

16 B, M: Şİt.

17 B,M: ve üçüncü.

17a. B,D,S,M: dİrler.

18 M'de "bin" yok.

19 D bütün isimlerin başında birer "imâm" kelimesi eklemiş ve aralarını, sonuncu isme gelene kadar "ve" ile ayırmamıştır. Ayrıca řu ilâvede bulunur: "Ve dañi Fâtiħa yedîdür ki seb'u'l-meşânİdür."

20 M'de yok.

niyyeden¹ mertebe'î rûhâniyyeye² işâl itmekdür. Ve növbet-i imâmet, ki³ Muhammed bin İsmâ'ile geldi,⁴ halk-ı 'âlemden (B/145 a) tekâlif-i zâhiriyye⁵ şavm ve şalât gibiler⁶ cümle sâkıf öldi.⁷ Hemân lâzım olan şimdî⁸ taşhîh-i bâtın itmekdür. Ve ma'şûdlar⁹ bû ma'küle-i ebâtıldan bûdur ki, şüret-i hâkdan ve tezvîr ve telbis ile halkı câdde'î şer'î-i şerîf-den¹⁰ ihrâc idüb, küfür ve¹¹ ilhâda bırâkdılar¹².

V. EL-BÂBU'L-ĤÂMİS Fİ FIRAKİ'L-KERRÂMIYYE¹³

Bû tâ'ife Muhammed bin Kerrâm etbâ'idür. Mezbûr Muhammed, Sîstân vilâyetünden idî. Şüret-i zühd (M/242 b) ve takvâda, halkı ba'zî bid'atlere da'vet eyledi. Âhîru'l-emr kabûl itmediler. Ve etbâ'ile¹⁴ ihrâc idüb¹⁵ Garcistâna nefy eylediler. öl diyâr halkı kendülere tâbi' ölüb, öl diyârda¹⁷ bû mezheb revâc bûldî. Ve cümle Kerrâmiyyenüñ mezhebi bûdur ki: Hâk Te'âlâ cisimdür ve cevherdir ve ma'hall-i havâdişdür ve cihet ve mekândadur, dîrler. Ve bû tâ'ife çok fırkaya münşâ'ib olmuşlardır. Meşâhîri¹⁸ bûnlardur¹⁹: Tarâkıyye²⁰, İshâkıyye, [Hakâkıyye]²¹, 'Âbidiyye, Tüniyye²², Şüriyye, Heşamiyye. Bû tâ'ifenüñ²³ eşbehî Heyşamiyyedür. Ve cümle Kerrâmiyyenüñ medâr-ı emirleri zer'k ve telbîsdür.

(عصمنا الله من شرورهم)²⁴.

1 S: cismâniyetden.

2 S,D,M: rûhâniyyete; D: derece'î rûhâniyyete; M: rûhâniyet mertebesüne.

3 D: çün növbet-i imâmet.

4 M: Muhammedî İsmâ'ile ki geldi.

5 D: zâhiriyye'i.

6 D,M: gîbi.

7 D: İtdî.

8 S,M,D: şimden sonra.

9 M: ma'şûdların.

10 D: câdde'î şer'den.

11 M'de "ve" yok; D: vâdiy-i küfür ve"

12 S: bîrâgalar; D,M: bîrâkalar.

13 M: "El-Bâbu Ĥâmis...". "Beşinci Bab Kerrâmiyye Fırkaları Hakkındadır." Kırş.: *F'itihâdât*, 67; *el-Milel*, 1/108; *el-Fark*, 130.

14 S: etbâ'ile.

15 D ve M'de "ihrâc idüb" yok.

17 D: vilâyetde.

18 D: ve meşâhîrl.

19 M: bûlardur.

20 M: Tarâkıyye.

21 S,D.: T,B,M: Hakâkıyye.

22 M: Nüniyye.

23 D,M: tavâ'ifün.

24 "Allah bizi onların kötülüklerinden korusun!" M: عصمنا الله تعالى شرورهم ؛

D: عصمنا الله من شرورهم وانقمهم.

VI. EL-BÂBU'S-SÂDİS Fİ FIRAKİ'L-MÜŞEBBİHE'

Bü tâ'ife Müşebbihe² dimege sebeb bûdur ki, Haq Te'âlâyî³ maḥlûkâta teşbih iderler⁴. Ekşer Müşebbihe İmâm Ahmed bin Hanbelî⁵ etbâ'idür. (D/13 a) Ve ibtidâ teşbih⁶, ki İslâmda zâhir öldi, (T/3 b) Revâfızdan zâbir⁷ öldi. Ve maqşûdları, Haq Te'âlâyî (S/106 b) cisme teşbih etmekden⁸ 'Alîye tañrî⁹ demek için idi¹⁰. Tavâ'if-i Müşebbihe¹¹ çökdür; meşâhîrî bülârdür¹² ki, zıkr olunur:

1) El-Ḥakemiyye¹³:

Bü tâ'ife Hişâm bin el-Ḥakem etbâ'idür. Mezbûr Hişâm, Allah¹⁴ cisimdür, dirdi¹⁵. Gâh dîr idi ki, sebke'i beyzâ gibîdür; ve gâh dîr idi ki, şem' gibîdür, ki her cânibünden (M/243 a) nazar ölünse, yüzî sañadur. Âḥîru'l-emr re'yi bûna karar bûldi ki, kendü elile¹⁶ yedi qaruş tûlî vâre¹⁷ 'arşa mümâsdür.

2) El-Cevâlikîyye¹⁸:

Bü tâ'ife Hişâm bin Sâlim el-Cevâlikî etbâ'idür. Dîrler ki: Allah Te'âlâ insân şüretündedir; hattâ el ve ayâk ve havâss ve kûlâk [ve bürün]¹⁹ işbât iderler.

3) El-Yûnusiyye²⁰:

Bü tâ'ife Yûnus bin 'Abdi'r-Rahman [el-Ḳummî] etbâ'idür. Dîr-

1 "Altınca Bab Müşebbihe Fırkaları Hakkındadır". M: Müşebbihe. Krş.: *İ'tikâdât*, 63 vd.; *el-Milel*, 1/103; *el-Farq*, 138.

2 M: Müşebbihiyye.

3 M: Te'âlâ.

4 B: İder.

5 S: İmâm Ahmed Hanbelî

6 M: ibtidâ'i teşbihe.

7 D,M'de yok.

8 S,D,M: İtmekden; B: İtmekden murâd.

9 D,D: tengrî.

10 B: İçündi.

11 M: Müşebbiyye.

12 D: bunlârdur.

13 D harekeli olarak "El-Ḥikemiyye". Krş.: *İ'tikâdât*, 64; *el-Farq*, 40, 139; *el-Milel*, 1/184.

14 S,M'de "te'âlâ"

15 S,D,M: dîr idi.

16 S,D: eli ile.

17 S,D, M'de yok.

18 Krş.: *İ'tikâdât*, 64; *el-Milel*, 1/184; *el-Farq*, 139.

19 S,B,D,M.; T: mezbûrûn.

20 Krş.: *İ'tikâdât*, 65; aynı bilgilerle; *el-Farq*, 43; *el-Milel*, 1/188.

ler ki: Allah Te'âlâ bir cisimdir ki, nişf-ı a'läsi mücevvedür ve nişf-ı esfeli muşmetdür.

4) Eş--Şeytâniyye¹:

Bü tâ'ife Muhammed bin [en-]Nu'mân, ki [Şeytânu't-Ṭâk] ile^{1a} mullağkab idi, ânûn² etbâ'idür. Dîrler ki: Melâ'ike Allah Te'âlâyî 'arş üzerinde götürürler³. (يحمل عرش ربك فوقهم يومئذ ثمانية)⁴ bûna işaretdür, dîrler⁵.

5) El-Ḥavâriyye⁶:

Bü tâ'ife Dâvud [el-] Havârî⁷ etbâ'idür⁸. Allah Te'âlâya a'zâ ve hareket ve sükün işbât iderler. Ve mezbür Dâvud söylerdi⁹ ki, Haq Te'âlânun cümle a'zâsını benden su'al idün¹⁰, illâ fercini ve şağalını, ki [ânlardan]¹¹ su'al câ'iz degüldür, dîr idi¹².

6) El-Ḥaşeviyye¹³:

Bü tâ'ife Allah Te'âlâ¹⁴ cisimdir; ve lahm ve dem ve a'zâ (D/13 b) ve cevârihden mürekkebdür, dîrler. Ve daḥî dîrler ki¹⁵: (B/145 b) Muḥ-lisün olan kimesneler dünyâda¹⁶ Allah Te'âlâyî (M/243 b) ziyâret iderler ve Allah¹⁷ ile muşâfaha ve mu'ânağa iderler.

1 Krş.: *I'tikâdât*, 65; *el-Milel*, 1 / 186: en-Nu'mâniyye adıyla; *el-Fark*, 131.

1a. B,S,M,D.; T: Şeytânu't-Tâbi (?).

2 S: ânûn.

3 S,M: götürürler.

4 T: taḥmilu. Ḥâkka (69), 17: "... O gün Rabbinin arşını onlardan başka sekiz tanesi yüklenir."

5 D: bû ma'nâya işaretdür.

6 Krş.: *I'tikâdât*, 65.

7 *I'tikâdât*, 65. aynen; *el-Milel*, 1 / 187 ve *el-Fark*, 140: Dâvud el-Cevârihi.

8 D: etbâ'idürler.

9 S,D,M: söyler idi.

10 D: eyleñ.

11 S,D.; M'de yok; T,B: ândan.

12 D: degüldür deyü söyler idi.

13 el-Ḥaşeviyye.

14 D'de yok.

15 M'de "ki" yok.

16 S: (دنيا).

17 D: Allah Subḥânehu; S,M.: t.'a.

VII' EL-BÂBU'S-SÂBİ' Fİ FIRAKI'L-MÜRÇİ'E¹

Bü tâ'ifeye Mürçi'e dîmege² bâ'îş bûdur ki, i'tikâdlarında 'amel bi-hasebi (S/107 a) r-rûthe, niyyet ve i'tikâddan mu'ahhârdur; zîrâ recâ te'hîrdur, derler³. Ve fırağ-ı Mürçi'e beşdür⁴:

1) El-Yûnusiyye⁵:

Bü tâ'ife Yûnus Nehri⁶ etbâ'îdür. Derler ki⁷: [İmân]⁸ ma'rifetu'l-lab ve muhâbbet-i kalbiyye [den]⁹ 'ibâretdür. Bir¹⁰ kimesne bü şîfat ile muttaşîf olsa, aña ma'siyet zarar itmez.

2) El-'Ubeydiyye:

Bü tâ'ife 'Ubeyd Kezzâb¹¹ etbâ'îdür. Dîrler ki: Hâk Te'âlânun ilmi ve sâ'ir şîfâtî 'ayn-î zâtdur ve lakin şüret-i insâdadur. (خلق الله آدم على صورته)¹² (صورة) bûna delîldür, dîrler.

3) El-Ğassâniyye¹³:

Bü tâ'ife Ğassân [el-]Küfi¹⁴ etbâ'îdür. Dîrler ki: İmân ma'rifet-i

1 "Yedinci Bab Mürçie Firkaları Hakkındadır". Krş.: *I'tikâdât*, 70; *el-Milel*, 1/139; *el-Farğ*, 122. Risalemizin Şivas nüshasının müstensihî 'Ömer bin el-Hâc İlyâs es-Sivâsi, Mürçie konusuna başladıktan sonra, çıkış yeri belirtmeksizin, sayfanın (S/106 b) sonunda, alt kenarda ve öteki nüshalarda bulunmayan şöyle bir ilâvede bulunur: "Mür'ci'eden murâd şöl tâ'ifedür ki, küfr ile tâ'at fâ'ide vîrmedigl gibi İmân ile ma'siyet zarar vîrmez dîyü kâ'il oldılar.. min *Tercemeti'l-Milel ve'n-Nihâl*."

Burada sözü edilen el-Milel ve'n-Nihâl tercümesi, pek muhtemelen, müstensihinin, daha sonra (109 a) da yine kenarda kullandığı "el-Mevlâ Ya'kûb bin 'Abdi'l-Laţîf'e ait "*Tercemetu'l-Milel ve'n-Nihâl*" adlı, bizim tesbitine muvaffak olamadığımız eser olsa gerektir.

2 D: dîrler.

3 B,S,M,D'de "derler" yok.

4 S: beşdür.

5 D: el-evvel el-Yûnusiyye.

6 Krş.: *I'tikâdât*, 70: Yûnus bin 'Avn; *el-Milel*, 1/140, *el-Farğ*, 122: Yûnus bin 'Avn en-Numeyri.

7 M'de "ki" yok; B,S,D: dîrler ki.

8 D,M.

9 D,M.

10 M: her

11 *El-Milel*, 1/140: 'Ubeyd el-Mukte'ib.

12 "Allah, Âdem'i Kendi suretinde yarattı." B,S,D,M: *خلق الله آدم على صورة الرحمن*. Aslında bir Tevrat cümlesidir. Bk.: Tekvîn, 1/27. Ayr. krş.: Buğârî, *İstizân*, 7/125; Muslim, *Şîfatü'l-Cenne*, 8/149; İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Ĥadîs*, 8.

13 M: el-Ğâniyye.

14 Krş.: *I'tikâdât*, 70: Ğassân el-Hurremî; *el-Milel*, 1/141: Ğassân el-Küfi; *el-Farğ*, 123: Ğassân el-Mürçî'i.

icmâliyyedür; tafşil lâzım degüldür. Ve¹ ziyâde ölü, lakin nâkış ölmâz, dîrler.

4) Eş-Sevbâniyye:

Bü tâ'ife Sevbân [el-Mürçî'l]² etbâ'idür. Dîrler ki: İmânda mu'teber ma'rifet³ ve ikrâr-ı bi'l-lah ve bi-rûsulihidür⁴. Ve her ne ki 'akle(n) ânî İtmek câ'iz ölmaya⁵, aña dağı ikrâr lâzımdur; ammâ bir nesne ki 'akle(n) ânî İtmek⁶ câ'izdür, aña itikâd lâzım⁷ degüldür, dîrler.

5) Et-Tümeniyye:

Bü tâ'ife [Ebi] Mu'âz [et-] Tümeni⁸ etbâ'idür. Bü tâ'ife katında bir kimesne şaneme secde etmek^{9a} (M/244 a) ile kâfir ölmâz; lakin 'alâmet-i küfürdür, dîrler⁹.

VIII. EL-BÂBU'Ş-ŞÂMİN Fİ FIRAKI'N-NECCARİYYE¹⁰

Bü tâ'ife Muḥammed bin el-Ḥuseyn en-Neccâr¹¹ etbâ'idür. (D/14 a) Ḥalk-ı ef'alde ve istiḫâ'at ma'a'l-fi'l ölmâqda, ve 'abd fi'linüñ kâsibi ölmâqda, Ehl-i Sünnete muvâfıqlardur*. Ve nefy-i şifât-ı vücüdiyyede, ve hüdûş-i kelâmda ve nefy-i rü'yetu'l-lahda, Mu'tezileye muvâfıqlardur¹². Ve bü tâ'ife üç fırkadur.

1) El-Burgüşiiyye¹³:

Bü tâ'ife derler^{13a} ki: Kur'ân tilâvet ölunduqda¹⁴ 'arâzdur; kitâbet ölunduqda cisimdür.

1 D: ve İmân gitdikce.

2 Krş.: İ'tikâdât, 70; el-Milel, 1 / 142; el-Farq, 124.

3 S'de yok.

4 B'de "bi" yok.

5 S: olmasa.

6 S,D,M: eylemek.

7 M: câ'iz.

8 D: Ebü Mu'âz Tümeni; M: Ebi Mu'âz Tümeni; S: Ebi Mu'âz Tümeni.

9a. T: etmek.

9 D: derler.

10 "Sekizinci Bab Neccâriyye Fırkaları Hakkındadır". D,M: "El-Babu'ş-Şâmin fi'n-Neccâriyye".

11 İ'tikâdât, 68, el-Milel, 1 / 88, el-Farq, 126: "El-Ḥuseyn bin Muḥammed en-Neccâr".

12** işaretleri arasındaki kısım D ve M'de yoktur.

13 Krş.: El-Farq, 126-7; el-Milel, 1 / 88-9.

13a. B,D,S,M: dîrler.

14 M: ölanda.

2) Ez-Za'ferāniyye¹:

Bü tã'ife dîrler ki: Kelâmu'l-lah maḥlûḳdur. Bir kimesne ğayr-i maḥlûḳdur, dîse kâfirdür².

(S/107 b) 3) El-Mustedrike³:

Bü tã'ife dîrler ki: Egerçi kelâmu'l-lah⁴ maḥlûḳdur; lakin ḥadîş-i şerîfde vâki⁵ olmağla⁵, ki kelâmu'l-lah ğayr-i maḥlûḳdur, biz ḥadîşe mutâbe'at idüb, te'vîl iderüz⁶, ya'nî bü tertîb üzere ğayr-i maḥlûḳdur, dîmekdür. Ve bü tã'ife dîrler ki: Bize muḥâlif olanlaruñ aḳvâlî cümle kizbdür⁷; ḥattâ⁸ "Lâ-ilâhe illa'l-lah" daḥî derse⁹, muḥâlifimiz yine kizbdür¹⁰.

IX. EL-BÂBU'T-TÂSİ' Fİ FIRAKI'L-CEBRİYYE¹¹

Bü tã'ifenüñ mezhebî bûdur ki: Fî'î-i 'abd maḥzâ ḳudret-i ilâhiyye ile¹² vâki'dür; 'abdüñ aḣlâ ḳudretinüñ medḥaliyyeti¹³ yöḳdur, ne te'sîr ile ve ne kesb ile. Bünlar¹⁴ daḥî bir ḳaç fırḳadur¹⁵:

1) El-Cehmiyye:

Bü tã'ife Cehm bin Şafvân¹⁶ (M/244 b) etbâ'idür. Ve mezbür Cehm,

1 Krş.: *El-Fark*, 127; *el-Milel*, 1/127.

2 D: "Bir kimesne ğayr-i maḥlûḳdur kâfirdür dîrler." M ise bu cümleyi bazı ilâvelerle verir "Bir kimesne ğayr-i maḥlûḳdur; lakin ḥadîş-i şerîfde vâki⁵ olmağla, ki kelâmu'l-lah ğayr-i maḥlûḳdur, ḥadîş-i şerîfe mutâbe'at idüb te'vîl iderüz ki, ya'nî bü tertîb üzere ğayr-i maḥlûḳdur dîmekdür. Ve bü tã'ife dîrler ki; bize muḥâliḳ dîse kâfirdür."

Öyle görünüyor ki, M nüshasının müstensihî, bir sonraki fırkanın görüşü ile bu fırkanın-kileri karıştırmıştır.

3 B,T ve *İ'tikâdât*, 69; El-Mustedrikiyye. Krş.: *El-Milel*, 1/89; *el-Fark*, 127.

4 D: kelâm.

5 B: olmağla; S,M: olmağ ile.

6 S,D,M'de "ki".

7 T,B: kâzibdür; D: kâzibedür.

8 S'de yok.

9 B,M: dîrse; D: dîrlerse; S: dîr ise.

10 S: kâzibdür; B: kizbdür; D: yine kâzibdür. M bu fırkayı noksan olarak şöylece verir: "El-Mustedrike: Bü tã'ife dîrler ki: Egerçi kelâmu'l-lah maḥlûḳdur, aḳvâl-i cümle kâzibedür; ḥattâ (Lâ ilâhe illa'l-lah) dîrse muḥâlifimizdür, yine kizbdür."

11 "Dokuzuncu Bab Cebriyye Fırkaları Hakkındadır." Krş.: *İ'tikâdât*, 68; *el-Milel*, 1/85; *el-Fark*, 128.

12 M: اِلٰه (?).

13 D: medḥâlî

14 S,M: hülâr.

15 D: fırḳadurlar.

16 Krş.: *İ'tikâdât*, 68; *el-Milel*, 1/86; *el-Fark*, 128.

[Tirmiz]¹ vilâyetünden² idi. Mezhebî bûdur ki: 'Abd için aslâ kudret yökdür. Ve 'ilmu'l-lah hâdişdür. Ve³ Hağ Te'alâya mevcûd ve şey demek câ'iz degüldür, dirler^{3a}.

2) Ez-Zîrâriyye:

Bü tâ'ife Zîrâr bin 'Omer el-Küfi⁴ etbâ'idür. (B/146 a) Mezbür Zîrâr, evvel Mu'tezile⁵ idi; Vâsıl bin 'Atâ şâgirdlerinden⁶ idi. Şoñra halk⁷ a'mâlde aña muhâlefet İtdî⁸. Ve 'azâb-ı kabrî dahî⁹ münkir İdi. Ve Kureyşden gayrî kimesneye imâmet câ'iz degüldür, dir İdi.

(D/14 b) X. EL-BÂBU'L-ÂŞİR Fİ MELÂHİDETİ'Ş-ŞÜFİYYE¹⁰

Şüfiyye ve meşâyih ziyyinde melâhideden bir tâ'ife vârdur ki, kendülerin meşâyih şüretünde gösterürler. Envâ'-i şeyd ve zerğ¹¹ ile, kulüb-i 'avâm, belki ekâbir-i enâm olan kimesneleri, teşhîr İdüb celb-i huţâm-ı dünyâ¹² İderler. Ve¹³ belki çok kimesne'i ekâbirden¹⁴ İ'tikâd-ı¹⁵ zendağa ve İlhâda birâğürlar¹⁶. Fî-zamâninâ Mevlevî ve Gülşenî ve Bek-tâşî nâmına olan ışıklar ekşer melâhidelerdür. Ve bü tâ'ife (S/108 a) dahî çok fırkadur:

1) El-Mubâhiyye¹⁷:

Bü tâ'ife bir kavimdür¹⁸, kendülerin şüfiyye libâsunda İzhâr İderler¹⁹;

1 Bütün nüshalarda "Tirmid". Bk. : *İ'tikâdât*, 68, n. 4; *el-Milel*, 1 / 86.

2 M: vilâyetünde.

3 D'de yok.

3a. B,S,M,D'de yok.

4 S,M: Zîrâr bin 'Amr el-Küfi. Krş.: *İ'tikâdât*, 69; *el-Milel*, 1 / 90; *el-Fark*, 129.

5 D: Mu'tezilî; S. Mu'tezileden.

6 S,M,D: şâgirdi.

7 M: halkı.

8 S. etdi.

9 M'de yok.

10 "Onuncu Bab Süfiyyenin İnançsızlıkları Hakkındadır." Krş.: *İ'tikâdât*, 72 vd.

11 D: rızğ.

12 D: dünyâ İçün.

13 S. "ve" yok.

14 D: kimesne kısm-ı ekâbir ve â'âyandan.

15 B: İ'tikâd ve.

16 B: birâğürlar; M: birâğürlar; D: zendağa ve İlhâd İ'tikâdına düşürürler.

17 Krş.: *İ'tikâdât*, 74.

18 S'de "ki".

19 D: İdüb.

lakin şüfiyye¹ a'mâl ve ef'âl-u-² 'akâyidünden 'ârilerdür³. Ve dîrler ki: Ahkâm-ı şerî'at ile tekayyüd 'avâm vazîfesidür⁴; zîrâ 'avâmuâ nazari⁵ zevâhir-i eşyâya (M/245 a) maqşûrdur; ammâ havâşş ve ehli-haқиқat olân kimesneler, rüsüm-i zâhireye⁶ muқayyed olmayüb, ihtimâmlari murâ'ât-ı huzûr-ı bâtın ölmak gerek⁷, dîrler.

2) Ez-Zenâdıka:

Bü tâ'ife da'vî iderler ki; "Biz bahr-i fenâda müstagraқ ve 'ayn-ı tevҳidde müstehliklerüz⁸; harekât ve sekenâtumuz irâdemüzle⁹ degüldür." Ve bü sözlerden¹⁰ maqşûdları, etdükleri me'âşî ve menâhîde ma'zûrlaruz; [İtdügümüz]¹¹ irâde-i¹² Haқladur¹³, ihtiyârumuz ile degüldür, dîmekdür¹⁴.

3) El-Кalenderiyye:

Bü tâ'ife Zenâdıkadan bir fırқadur ki, da'vây-ı¹⁵ ihlâş iderler; ve 'alâniyet(en) fışk ve fücürî¹⁶ mürtekib ölürler. Ve dîrler ki: Maqşûdimuz¹⁷ işkât-ı¹⁸ (D/15 a) nazar-ı haқıdur. Ve Haқ Sübhânehu¹⁹ haқkuñ tâ'atundan müstagnîdür ve ma'şiyetden mutazarrur degüldür.

4) El-Murâ'iyye²⁰:

Bü tâ'ife ziyet-i dünyâviyye'i²¹ terk idüb, eshâb-ı dünyeviyye²² cem'inden i'râz iderler, tâ nazar-ı haқda maқbül ölüb, beyne'n-nâs

1 D: şüfiyyenüñ.

2 S, M: ahvâl ve.

3 D: cümlet(en) 'ârilerdür.

4 D: vazîfe'i 'avâmdur.

5 D: nazarları ancak.

6 B'de "ile" yok; S, M, D: zâhiriyye ile.

7 D: gerekdür.

8 S, M: müstehliklerüz.

9 D, M: irâdemüz ile.

10 S, M, D: sözden; M: degüldür deyü sözden.

11 D.

12 S, D, M: irâdet-i.

13 S, D, M: Haқ iledür.

14 D: dîrler.

15 D: da'vâ'i.

16 S, D, M: fücûra.

17 S, M: maqşûdumuz.

18 M: işkâd.

19 S: "ve Te'âlâ".

20 B: el-Murâbiyye.

21 D: dünyâyi; S, B, M: dünyeviyye'i.

22 M: dünyâ.

mürecca^c ve mu'teber ve şeyh nāmına ölüb,¹ herkesi kendülere mu'tekid kılmagiçün².

5) El-Müstaḥdemiyye:

Bü tā'ife bir kavimdür. Halk ile maḳām-ı ḥidmetde³ mu'āmele iderler. Ve maḳşūdleri⁴ halka ḥidmet itmekden sevāb-ı uhrevi degüldür; belki isticlāb-ı kulüb içün ve taḥşil-i menāfi'-i dünyeviyye itmek⁵ içün ziyy-i fuḳarā ve ḥüddāmda görinürler. Ve maṭmaḥ-ı (M/245 b) nazarları*, taleb-i cāh ve māl ve keşret-i*⁶ etbā^c ve eşya'adur, tā meḥfil ve mecāmi'de būnuñla müfāḥaret ve teḳaddüm ideler.

6) El-Müte'abbidiyye⁷:

Bü tā'ife (S/108 b) bir kavimdür ki, 'ibādet iderler, maḳşūdleri sevāb-ı uhrevi degüldür, belki nazar-ı halkda maḳbül ve mu'teber olmaḳdur; ḥattā⁸ itdükleri⁹ 'ibādete ḡayr-i muṭtali^c olmasa 'ibādet itmezler¹⁰.

7) El-Ḥulūliyye¹¹:

Bü tā'ife dirler ki: İnsān riyāzet ve mücāhede ile bir mertebeye vāşıl ölür ki, ma'şuḳ-ı ḥaḳiḳi ile mütteḥid ölüb, fenā fi'l-lah ölür¹², Allah aña ḥulül ider. Ve 'Acem ışıkları ekşer bü i'tiḳādda ölürler¹³.

1 M'de yok.

2 S, M: herkes kendülere mu'tekid ola; D: ölüb kendülerine mürid ve mu'tekid olalar.

3 M: halkı ile ḥidmetde.

4 S, D, M'de "ve" yok; B: mezhebleri.

5 M'de yok.

6** işaretleri arasındaki kısım M'de yok.

7 S, M: El-Musta'bidiiyye. Krş.: *I'tiḳādāt*, 72: Aşḫābu'l-'İbādāt.

8 M'de yok.

9 D: itdükleri; S, M: etdükleri.

10 D: ayrıca şu ilâvede bulunur: "Ve enzār-ı ḥalāyuḳda 'ibādeti ḳatı, 'ariz ve tavil iderler; nitekim Mevlānā Cāmi buyürür ki, beyt:

کلید در دوزخ آن نماز — که در چشم مردم کزاری در آرز

(Halkın gözüne uzun gelen namaz, senin için cehennem kapısının kilididir.)

11 Krş.: *I'tiḳādāt*, 73.

12 D: ölürler.

13 D son cümleyi şöyle verir: "Acem diyārunda olan ışıkların aḡleb-i i'tiḳādleri böyledür."

EL-ĤÂTİME Fİ'L-FİRAKİ'N-NÂCİYE¹

Bü tâ'ife öl fırkadur ki, Nebî² 'aleyhi's-selâm ânlaruñ hakkında buyürmuşdur³: (B/146 b) (هم الذين ما انا عليه واصحابي)⁴. (D/15 b) Ve bü tâ'ifeye Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at dîrler. Egerçi bü tâ'ife⁵ fürü⁶ ve 'ameliyâtda âlti fırkaya müteşa'ab olmuşdur⁶: El-Ĥanefiyye ve'l-Mâlikiyye ve's-Şâfi'iyye ve'l-Ĥanbeliyye ve's-Sufyâniyye ve's-Sevriyye⁷. Ammâ uşûl-i i'tikâdiyâtda⁸ müttefiklerdür⁹. Ve bünlaruñ¹⁰ mezhebleri

1 D: "El-Ĥatime fi Fırakı'n-Nâciye". "Sonuç: Kurtuluşa Eren Fırkalar Hakkındadır." Krş.: *El-Fark*, 189 vd.

Sivas nüshasının müstensihî 'Ömer b. el-Ĥâc İlyâs es-Sivâsî, "El-Fırkatu'n-Nâciye"ye başladıkdan sonra, çıkış yerini belirtmeksizin, sayfanın (S/108 b) üst kenarında (109 a, 109 b, 110 a) sayfalarında da devam eden ve bir kısmı Türkçe, diğerleri Arapça birtakım notlar eklemiştir. Diğer nüshalarda bulunmayan bu notlardan Türkçe olan kısmını burada, Arapça olanlarını da ilerde not olarak vereceğiz:

"(Var. 108 b- üst kenar) Fırka'î Nâciyeden murâd Resûlü'l-lah 'aleyhi's-selâm hazretleri, daĥl aşhâbî sâlik öldüĥi aĥkâma sâlik olân tâ'ifedür. Ve fırka'î Nâciye zâhib öldükleri aĥkâm-dan ba'zısı öldür ki, 'âlem hâdiş ölüb Bârl Te'âlâ mevcûd ola. Ve Ĥâk Te'âlâdan gayri hâlik ölmaya. Ve kadîm ölüb, 'ilm ile ve kudret ile ve sâ'ir şifât-ı celâl ile mavşûf ola ve mişlî ve teşrîkî ve zaddî ölmayüb beşerde hulûl (S/109 a) eylemeye. Ve Ĥâk Te'âlânûñ zâtı ile hâdiş-i kâ'im ölmaya. Ve Ĥâk Te'âlâ mekânda cihette ölmaya. Hâreket ve intikâl ve cehil ve kizb ve sâ'ir şifât-ı nakşdan münezzeĥ ola. Ve âhiretda mer'î ola. Ve irâdetlî bir şey'in vücûduna ta'alluk itdüĥi taĥdirce, mevcûd ölüb, ta'alluk itmedüĥi taĥdirce, öl şey mevcûd ölmaya. Ve ceml'-i eş-yâdan müstaĥnî ola. Ve umûrdan bir emir Ĥâk Te'âlânûñ üzerine vâcib ölmaya. Ve ef'âl mu'allelet(un) bi'l-a'râz ölmaya. Ve müteba'ız ve mütecezzî ölmaya. Ve kendüñüñ ĥaddî ve nihâ-yetlî ölmaya. Ve ziyâde ve nokşân Ĥâk Te'âlânûñ maĥlûkâtunda ola. Ve me'âd-i cismânî şâbit ola. Ve mücâzât ve hisâb ve şirât ve mizân ve cennet ve cehennem ve ehl-i cennet cennetde ve ehl-i cehennem cehennemde muĥalled ölmak ve 'aşillerden 'afv câ'iz ölmak ve şefâ'at ĥâk ve sâ-bit ölüb, daĥl ehl-i bey'at-ı Rûzvân ve ehl-i Bedr ehl-i cennetden ölüb ve mükelleffin üzerine imâm naşb eylemek vâcib ola. Ve Ĥâzret-i Resûlü'l-lahdan soñra imâm-ı ĥâk Ebû Bekir ölüb, ândan soñra Ĥâzret-i 'Ömer, ândan soñra Ĥâzret-i 'Osmân, ândan soñra Ĥâzret-i 'Alî ola. (Nukûle min tercemeti'l-milel ve'n-Nihâl li'l-Mevlâ Ya'kûb bin 'Abdî'l-laĥff)".

2 D: Ĥâzret-i Nebî.

3 D: ki.

4 "Onlar, benim ve ahabımın üzerinde bulunduĥu (yolda) olanlardır."

5 D: tâ'yife'î Nâciye.

6 M: olmuşlardır; D: olmuşlardır; bü vech üzre.

7 D: El-Ĥanefiyye ve's-Şâfi'iyye ve'l-Ĥanbeliyye ve'l-Mâlikiyye ve's-Sufyâniyye ve's-Sevriyye. M'de bu son iki fırkanın yerleri deĥişiktir.

8 S: uşûl ve i'tikâdiyâtda.

9 D: cümlesi birbirle müttefiklerdür.

10 S, M: bülârun.

sā'ir¹ fırağ-ı zällenün 'ağāyid-i² fāsıde ve bid'atlerinden hālidür. Ve mücmel 'ağāyid-i^{2a} Ehl-i Sünnet ve Cemā'at bûdur ki: 'Âlem, ki³ mā-siv ā'l-lahdur, hādışdur, qadīm degüldür; hilāfe(n) li'l-felāsifeti. Ve šāni⁴-i 'âlem mevcûddur; hilāfe(n) (T/4 a) li'd-Dehriyye, ki dîrler⁴:
 5 [وَ قَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يَمْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ)

Ve⁶ hāliķu kulli şey' Allahdur; hilāfe(n) li'l-Mu'tezile, ki (M/246 a) dîrler ki⁷: Ef'al-i 'ibādūn hāliķi 'abd kendüsîdür. Muttaşîfdur⁸ cemi' şifāt-ı kemāl ile⁹, bi-lā şebih^{9a} ve lā-nazîr; hilāfe(n) li'l-Müşebbihe. Zāt-ı¹⁰ Bāri-i Te'ālā¹¹ maħall-i havādiş degüldür; hilāfe(n) li'l-Kerrāmiyye. Cihet¹² ve hayyiz ve mekāndan ve bi'l-cümle simāt-ı¹³ [naķş]¹⁴ ve emārāt-ı¹⁵ imkāndan münezzehdür; ğaniyy(un) 'ani'l-'âlemîndür; lā yecibu 'aleyhi şey'dür; eger işābe iderse¹⁶ fazlı ile ider; eger 'iķāb iderse¹⁷ 'adl ile¹⁸ ider. Ef'alu'l-lah¹⁹ mu'allel (A/109 a) bi'l-farz degüldür; her çend müştemil-i hüküm ve meşālih ise. Ve me'ād-ı cismāni, ya'nî haşr-ı ecsād ve i'āde'i ervāh haķdur. Ve şırāt ve mîzān ve hisāb haķdur. Ve cennet ve cehennem el'ān maħlûķdur. Ve ehl-i cennet cennetde ve ehl-i nār nārde muħalleddür. Ve müznibinden şefā'at

1 D'de yok.

2 B, D, M: 'ağā'id.

2a B: 'ağā'id.

3 D'de "ki" yok.

4 D: ki derler ki.

5 Nüşhalarda (ان هي) Cāşiye(45), 24: "Hayat, ancak bu dünyadaki hayatımızdır. Ölürüz ve yaşarız; bizi ancak zamanın geçişi yokluğa sürükler, dediler."

6 D: ve daħl dîrler ki.

7 S, M: "ki" yok.; D: ānlar dîr ki.

8 D: ve dîrler ki muttaşîfdur.

9 D: kemālle.

9a B, S, M, D: şibh.

10 D: ve dîrler ki zāt-ı.

11 D: Te'ālā Celle ve 'Alā.

12 D: ve daħl dîrler ki cihet.

13 M'de "simātda".

14 S, D.; T, B, M: naķz.

15 M: emārūt ve.

16 S: ider; D: ider ise.

17 D: ider ise.

18 M: 'adl ile.

19 M: ef'al.

ile 'afv cā'izdür. Ve bi'set-i enbiyâ ve kütüb-i münzele hâkdur. Evvel-i enbiyâ (D/16 a) Âdem 'aleyhi's-selâmdur¹ ve hâtem-i enbiyâ Muḥammed 'aleyhi's-selâmdur. Ve naşb-ı imâm, mükellefe vâcibdür; Allah Te'âlâya vâcib degüldür. Ve imâm bi'l-ḥaḥ Ḥazret-i² Resulu'l-lah şallâ'l-lahu 'aleyhi ve sellemden şoıra Ebû Bekirdür,³ şoıra 'Ömer, şoıra Oşmân, 'şoıra 'Alidür⁴; ve⁵ (M/246 b) ḥilâfet ve efzaliyyet, tertib-i mezkûr üzredür. Ve ehl-i kıbleden bir kimesne ikfâr olunmâz, meger iltizâm-ı küfr ide. Bûdur mücmel-i 'akâ'id-i⁶ Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at⁷. Ammâ tafşil üzre delil-i ḳâti' ve burhân-ı sâti' ile, bû⁸ ḳavmün 'akâ'idünün⁹ beyânî, 'ilm-i kelâm, ki re'is-i 'ulûm-i dîniyyedür¹⁰, ânda mübeyyen ve müberhendür. Ânûncüdür¹¹ ki, 'ulemâ'î dîn ittifaḳ itmişlerdür ki, pâdişâh-ı islâma lâzımdur ki, memleketünde her şehirde bir 'âlim-i mütebahḥir naşb ide ki, 'ilm-i kelâma 'arif ölüb, akayid-i¹² şaḥîha ve fâsideye muḥtali' ola, tâ ki¹³ 'akâ'id-i müslimîni fıraq-ı zâllenün şükûk¹⁴ ve şübhünden maşûn idüb, ḥavze'i islâmî a'dây-ı bâḥniyyeden ḥıfz eyleye. Nitekim techîz-i cuyuş-i müslimîn ve sedd-i şugûr-i islâm ile¹⁵ a'dây-ı zâhireden şıyânet olunür. Ve fî zamânınâ, her şehirde degül, belki mecmû'ci memâlikde bir kimesne bulunmaz ki, 'ulûm-i dîniyye¹⁶ ve maḳâlât-ı ehl-i¹⁷ 'âleme ve mezâhib-i muḥtelife'i ümeme, kemâ huve ḥaḳḳıhi muḥtali' ölüb, 'akâ'id-i¹⁸ müslimîni, mübtedi'anuñ (B/147 a) 'akâ'id-i fâsidesünden¹⁹

1 S, M'de yok.; D: 'aleyhi's-selâm.

2 S'de yok.

3 D: Ebû Bekir.

4 M: rızvânu'l-lahi Te'âlâ (M/246 b) 'aleyhim ecma'ın.

5 S, M'de yok.

6 B: 'akâ'id.

7 D, M: mücmel 'akâ'id-i Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at bûdur.

8 D: bir.

9 B: 'akâ'idünün; D: 'akâ'idünün.

10 S: dîniyye.

11 S: ânûncüdür.

12 S'de yok.

13 S, M, D'de "ki" yok.

14 M: şükûkî.

15 D: islâmle.

16 D: dîniyyeye.

17 M'de "ehl-i" yok; D: ḥaḳḳ-ı 'âleme.

18 B: 'akâ'id.

19 D: 'akâ'id-i fâside'i mübtedi'adan.

(M/247 a) sıyānet ide. Būna sebeb būdur ki, selātin-i zamān (S/109 b)¹ ve hūkkām-ı devrānda ‘ilme ve bū tā’ifeye² rağbet yōkđur; ve [‘ālimi cāhilden]³ teşhīş ve temyīz yōkđur;⁴ menāşīb-ı ‘ilmiyye⁵ ehl-i ‘ilme⁶ tevcih olunmāz^{6a}, ceheleye tevcih olunūr⁷. Mu‘teber, zāt degüldür, zamāndur; ve medār-ı devr-i ebvāb ve mülāzemet kibārdur; hıdmet-i ‘ilm ve fazīlet şāhibi olmağ, ‘ayīb ve naķışadur; bündan bed-teründen Allah⁸ şaklaya⁹. Ve bi’l-cümle sa‘ādet-i dāreyne vuşül ve nizām-ı dīn ve devlete¹⁰ zerī‘a münhaşırdur. Tāriķa’i Ehl-i Sünnet ve Cemā‘ate, ki tāriķa-i¹¹ Nebi ‘aleyhi’s-selām ve tāriķa’i şāhābe ve selef-i şāliħindür, (فاذا يعد الحق الا الفضل)¹². Ve tāriķa’i¹³ Muħammediyye, ki tāriķa’i Elhi-Sünnetdür, tāriķ-i cāddedür¹⁴; sālikī olān elbette maṭlūba vāşıl olūr;

1 Sivas nüshasının müstensihisi bu sayfanın başında, üst ve yan kenarda, çıkış yeri belirtmeksizin şu Arapça notları eklemiştir:

(ولو اطال الركوع لادراك الجأى لاتقر بالله تعالى [üstte : 109 b]

فهو مكروه وفي الذخيرة و البدائع و غيرهما . قال ابو يوسف سئلت أبا حنيفة عن ذلك . فقال : أحسنى عليه امرأ عظيماً ، يعني الشرك - بحر الرائق شرح الكنز) .

[Yanda : 109 b] سيد القوم خادهمم - عن أبي قتادة - الخطيب في

التاريخ عن يحيى بن اكنم عن المأمون عن الرشيد عن المهدي عن المنصور عن ابيه عن عكرمة عن العباس - جمع الجوامع) .

2 D: ‘ilme ve ‘ulemāya.

3 D.

4 D: temyīz ve teşhīş yōkđur.

5 B: ‘ilmiyyete.

6 D: ehlüne.

6a S, M: olunmaz.

7 D: ekşer ceheleye vırlılr.

8 S, M, D: Hağ Te‘ālā.

9 D bu cümleyi farklı, ama bize göre daha doğru olarak şöylece verir: “Bir kimesnenün zātuna nazār İtmezler, zamānuna nazār İderler ve bū devirde, devr-i ebvāb İdenler maṭbül-i müte‘allıķ; (D/16 b) ve ‘ilim ve ma‘ārife meşğül olanlar maḥrüm ve melüm ve bi’l-cümle bū zamānda şāhib-i ma‘rifet ve ḥaysiyet olanlar ma‘yüb ve mezmüm; ‘ilim ve fazl ‘ayīb ve naķış ve ‘ār; ve ḥumķ ve cehil bā‘iğ-i ‘izzet ve iftiħār. Hağ Şubḥānehu ‘azze şānuhu daḥl bed-teründen saklaya.”

-10 D: dīn-i devlete.

11 S, M: tāriķat-i.

12 “Doğruluktan sonraki, sapıklıktan başka nedir?!”

13 M: tāriķat-ı.

14 D: tamām cādde ve şāhrāhdur.

ve¹ ma-‘adāsī tarīka’i zālaldür. Nitekim Rabbu’l-‘İzze buyürür ki:² (و ان (M/247 b) هذا صراطى مستقيماً فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله)³. Ve dahî buyürür ki: (قل هـنـه سبيل ادعوا على بصيرة انا و من اتبعنى)⁴. Ve⁵ bû tarīkuñ aşhâbî ve Nebî ‘aleyhi’ş-şalevât⁶ hazretlerinüñ⁷ bû huşuşda nüvvâbî, ‘ulemâ’i Ehl-i Sünnet ve Cemâ‘atdur, ki Haq Te‘âlânun⁸ muştafâ ve bir güzide kullarıdır.⁹ (ثم اورثنا الكتاب الذين اصطفينا من عبادنا)¹⁰ ‘ulemâ’i ümmet şânında vârid olmuşdur¹¹; (غلباء امتى كانبياى بنى اسرائيل)¹² hadîşî şerîfî bûña işâretdür¹³. Ve li-hazâ selâtin-i sâlîfe, hazar ve seferde, ‘ulemâ’i mütebah-իրinden¹⁴ münfek ölmeyüb, cemi‘ müşkilât-ı umürda, bû tâ‘ife’i ‘aliy-yenün re’y-i şavâbdideleründen¹⁵ ‘udül itmezler idî¹⁶. Ve eger haşım, kable isti‘mâli’s suyüf ve ‘s-sinân, hüccet ve burhân tarīkime sâlik ölüb, “Haq ne cânibde ise aña tâbi‘ olunsün” dînîlse idî¹⁷, bû hıdmeti¹⁸ (S/110 a)¹⁹ ‘ulemâya tefvîz (M/248 a) idüb, ânlara istigâşe iderler

1 D: bündan.

2 S, M: buyürür; D cümleyi Arapça verir: (Ke-mâ kâle Te‘âlâ).

3 En‘âm(6), 153: “Bu, dosdoğru olan benim yoluma uyun. Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara uymayın.”

4 Yûsuf (12), 108: “De ki: Benim yolum budur; ben ve bana uyanlar bilerek insanları Allah’a çağırırız...”

5 D’de yok.

6 S, M, D: ‘aleyhi’ş-şalât ve ‘s-selâm.

7 D: aşhâbî ve Hazret-i Resülün.

8 M: Haq Te‘âlâ Hazretlerinüñ; D: Haq Subhânehu ve Te‘âlânun.

9 D: bir güzide ve ıstıfâ olunmuş kullarıdır, ke-mâ kâle Te‘âlâ.

10 Fâtur(35), 32: “Sonra Kitab’ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras bırakmışızdır...”

11 Âyetten sonraki cümle D’de yoktur.

12 “Ümmetimin âlimleri, İsrâil oğullarının peygamberleri gibidir.” Hk.bk.: el-‘Aclünî, *Keşfu’l-Hafâ* (Haleb, trz.), 2/83.

13 D: bû ma‘nâya delldür.

14 D: ‘ulemâ’i mütebahիրın sohbetünden.

15 M: dedüklerinden.

16 S, M: itmez idller; D: itmez idî.

17 D: diseler idî.

18 M: hıdmet.

19 Sivas nüshasının müstensihî bu sayfanın (S/110 a) başında, üst ve sol yan kenarda, çıkış yeri belirtmeksizin şu Arapça notları eklemiştir:

(و ان قال و الله لا اكلم الدهر معرفاً او منكرآ فهو على مانوى و ان لم يكن له نيّة قفى المعروف يقع على الابد ذكره فى الجامع الكبير، وهو الصحيح؛ و فى المنكر يقع على سنة اشهر عند هما. و قال نوح رضى الله عنه = لا ادرى يعنى دهرآ منكرآ و توقف ابو[حنيفة] رحمه الله فى فئانى

مسائل ، احديها هذه و في ان الملائكة افضل ام نبي آدم من الانبياء عليهم السلام ؛ و في اطفال المشركين و في الحثي المشكل و في وقت الختان و في الكلب متى يصير معلماً و في الجلالة متى يطيب لحمها و في سؤر الحمار و التوقف عن ابي حنيفة رحمه الله في هذه المسائل من نهاية معرفته في الاحكام و غاية ورعه في الدين اذ لولاح له وجه جلي يحكم بها و يتلقاها الناس منه يا لسمع و الطاعة كما تلقوا منه سائر الاحكام و اقتدوا به و ما من احد من الناس احاط بالعلوم كلها كما نطق به الكتاب : * و ما اوتيتم من العلم الا قليلا* : و لان هذه من سنن الانبياء عليهم السلام ، الا يرى ان النبي صلى الله عليه وسلم سئل عن افضل البقاع . قال : لا أدري حتى هبط عليه جبريل عم فاخبره بان افضل البقاع المساجد . و كذلك سئل عن اولاد المشركين . قال عليه السلام : اليه اعلم - من المضمورات المشكلا شرح القدوري . سيد الادام في الدنيا و الآخرة اللحم و سيد الشراب الماء و سيد الرياحين في الدنيا و الآخرة الفاغية - و في لفظ سيد الرياحين اهل الجنة الفاغية - هب عن بريدة - جمع الجوامع . سيد الشراب في الدنيا و الآخرة الماء و سيد الطعام في الدنيا و الآخرة اللحم ؛ ثم الارز في تاريخه عن صهيب - جمع الجوامع .

İdî¹. Meşelâ (D/17 a) hâlâ ki 'asker-i islâm naşarahumu'l-lahu Te'âlâ², Kızılbaş üzerine teveccüh itmişlerdür. Eger Şâh-ı 'Acem dîse ki, "Bâ'is-i 'adâvet muhâlefet-i mezhebdür; taḥkîk-i mezheb ölünsun, Haḫ ne tarafda ise, cümlemüz aña tâbi' ölsün³, bû nizâ' def' ölsün" diyü taleb itmeler⁴, ve Ğulât-ı Revâfîzuñ bâb-ı dînde ölan şübhe⁵'i fâsidelerin ilkā İdüb, 'akîde'i 'avâma tezelzül bırâksalar; bir 'âlim-i mütebahḫir ki cemî'⁶ mezahibüñ uşul ve fûrû'una [muḥḫali]⁷ ve me'ḫaz ve mebdâdisine vâkıf⁸ ola⁹, [bülunmaz ki]¹⁰ ec'ille'i kâti'a ile ḫaşmî ilzâm eyleye, maḡlûb-ı¹¹ ḫaşm ölmak lâzım gelür.¹² Fî zamâninâ bû maḫûle kimesnelere aşlâ i'tibâr ölmayüb, ne yerde¹³ bir fâsid ve câhil şeyḫ nâmına bir bâtil vâir ise, aña i'tibâr ve iltifât ölüñüb, sefer ve ḫazarda medâr-i¹⁴ umûr bû maḫûle kimesnelerdür¹⁵.

17 (إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ) ¹⁶ ولانستعين الا اياه .

«تمت الرسالة بعون الله تعالى وحسن توفيقه نقل من السواد إلى
البياض في سنة ثمان وعشرين وألف من الهجرة النبوية عليه افضل
التحية واكمل التسليم» ¹⁸ .

1 S, M: Ider İdler; B: İderlerdi.

2 S, M: "Te'âlâ." yok.

3 D: ölalim ve.

4 D: bû nizâ' (...?) ref' ölsün deyü ḫâlib-i cânib-i Haḫ ölsa.

5 D: şübühât-ı.

6 D'dê yok.

7 T, B, D, M.

8 D'dê yok.

9 B: ölmaya ki; T: olmasa.

10 D, M, T, B'dê yok. S: "ölmasalar ki".

11 M: pes maḡlûb-ı.

12 D son cümleyi şöyle verir: "Bû taḫdîrce bî-şübhe maḡlûb-ı ḫaşm ölmak lâzım gelür."

13 D: i'tibâr ve iltifât ölüñmayüb ḫande..

14 D: ekşer medâr-ı.

15 D: kimesnelere mufavvaḫdur ne diyellm.

16 Yûsuf (12), 86: "Ben üzüñtü ve tasamı yalnız Allah'a açarım...".

17 D: (إِلَآئِه) Âyetin devamının Türkçesi: "Ve O'ndan başkasından yardım dilemeyiz."

18 "Bu risâle, yüce Allah'ın yardım ve hüsn-i tevfiği ile, övgülerin en üstünü ve teslimin en mükemmelinin kendisine olduğu Nebînin Hicret'in 1028'inci yılında siyahdan (müsvedde) beyaza (temize) nakledildi."